

Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No: 11

İNSAN, KİMLİK, MEKÂN BAĞLAMINDA ZONGULDAK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ 16-18 EKİM 2014

Editörler

Ahmet EFİLOĞLU

Nurettin HATUNOĞLU

Hasan ÖZER

Tayyar GÜRDAL

Hasan SANKIR

ZONGULDAK 2016

Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No: 11

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Bülent Ecevit Üniversitesi'ne aittir.

Bütün hakları saklıdır.

Kitabın tümü ya da bölümü/bölemleri Bülent Ecevit Üniversitesi'nin yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekânîk ya da diğere yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright 2015 by Bülent Ecevit University. All rights reserved.

No part of this book may be printed, Reproduced or distributed by any electronical, optical, mechanical or other means without the written permission of Bülent Ecevit University.

Kapak Düzeni: Mattek Matbaacılık

Tasarım Dizgi: Mattek Matbaacılık

Baskı : Mattek Matbaacılık Basım Yayın Tan.Tic.San.Ltd.Şti.

Ağaç İşleri Sanayi Sit. 1354. Cadde 1362 Sokak No: 35 İvedik/ANKARA

Tel:(0.312) 433 23 10 Fax:(0.312) 434 03 56

ISBN: 9786059678025

1. Baskı, 1000 adet.

ORGANİZASYON VE BİLİMSEL KOMİTE

SEMPOZYUM ONURSAL BAŞKANI

Prof. Dr. Mahmut ÖZER

Bülent Ecevit Üniversitesi Rektörü

SEMPOZYUM DÜZENLEME VE YÜRÜTME KURULU BAŞKANLARI

Doç. Dr. Ahmet EFİLOĞLU Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Nurettin HATUNOĞLU Bülent Ecevit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

SEMPOZYUM DÜZENLEME VE YÜRÜTME KURULU

Prof. Dr. Kemal BÜYÜKGÜZEL Bülent Ecevit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Hasan SANKIR Bülent Ecevit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Hasan ÖZER Bülent Ecevit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Tayyar GÜRDAL Bülent Ecevit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Canan KUŞ Bülent Ecevit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Adnan BAYSAL Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Gül Banu DUMAN Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

SEMPOZYUM SEKRETERYASI

Yrd. Doç. Dr. Canan KUŞ-Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Arş. Gör. Kamuran KARABALIK-Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Arş. Gör. Nihan ÖZ-Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Arş. Gör. Çağlar TAN-Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Arş. Gör. M. Fatih ASLAN-Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Arş. Gör. Yusuf Ötenkaya Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Arş. Gör. M.Altuğ Yayla Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa GENCER Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Necati DEMİR Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Sümer ATASOY Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Teoman DURALI İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ö. ALKAN İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Abdülhamit KIRMIZI İstanbul Şehir Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet EFİLOĞLU Bülent Ecevit Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih M. SANCAKTAR İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa HİZMETLİ Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Recep KARACAKAYA Medeniyet Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. A. Erinç ERDAL YILDIRIM Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Adnan BAYSAL Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ayça DEMİR GÜRDAL Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Betül MUTLU Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Canan KUŞ Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Emre SATICI Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. F. Gülden EKMEK Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gül Banu DUMAN Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hamza EKMEK Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan ÖZER Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan SANKIR Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Musa DEMİR Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nurettin HATUNOĞLU Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nurşen GÖK Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Osman ARICAN Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Sinan YÜKSEL Bülent Ecevit Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Tayyar GÜRDAL Bülent Ecevit Üniversitesi

TAKDİM

Cumhuriyetin ilk ili olan Zonguldak'ın var olma sebebi kömürdür. Şehrin bu yönü Zonguldak ile ilgili yapılan değerlendirmelerde mutlaka zikredilir. Gerçekten de Zonguldak ile kömür kader birliği yaparcasına bir birinden etkilenmiş ve birlikte anılmışlardır. Şehrin tarihi, ekonomisi ve sosyo kültürel hayatında oynadığı başat rol sebebi ile kömür, Zonguldak'ın *kara göz bebeği* olarak değerlendirilmiştir.

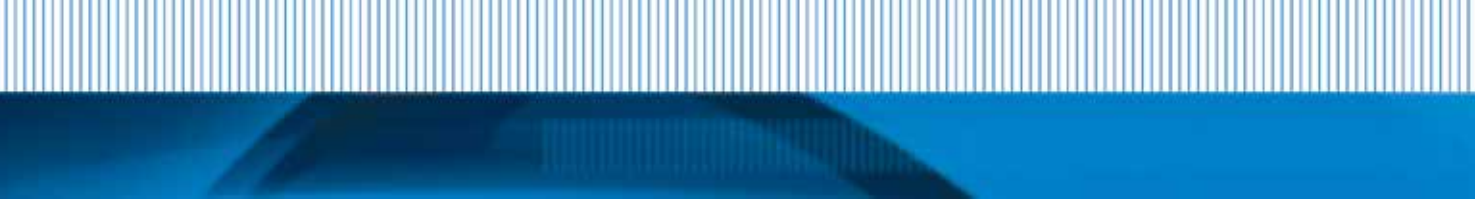
Fakat dünyada ve Türkiye'de son yıllarda meydana gelen gelişmeler Zonguldak'ın kaderi olan kömürün, varlık sebebi olduğu şehri taşımakta zorlanmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple son yıllarda ülkemizdeki bütün şehirlerin gelişme ivmesi yukarı yönde iken Zonguldak ili bu ivmeyi bir türlü yakalayamamaktadır. Ürettiği değerler ile bulunduğu şehir hayatında giderek önem kazanmaya başlayan ve şehrin lokomotifi durumuna gelmeye başlayan Bülent Ecevit Üniversitesi için şehrin *mavi göz bebeği* benzetmesi yapılmaya başlanmıştır.

Bu algının ortaya çıkmasının en büyük sebebi kuşkusuz *yeni nesil üniversite* kavramı çerçevesinde üniversitemizin eğitim öğretim ve araştırma yanında, içinde olduğu şehrin sosyo kültürel dokusunu merkeze alan çalışmalara da ağırlık vermesidir. Üniversitemiz son yıllarda tüm eğitim birimleri ve araştırma ve uygulama merkezleriyle eğitim, sağlık, kültür, sanat, din, felsefe, tarih ve edebiyat gibi çok çeşitli alanlarda özeldi yer aldığı bölgenin genelde ise ülkesinin ve dünyanın gelişimine imkân verebilecek katkıları yapmaya çalışmaktadır. Elinizdeki bu çalışma Zonguldak ilinin arkeolojisi, edebiyatı, sosyolojisi ve tarihini ele alan ve üniversitemiz ev sahipliğinde gerçekleştirilen ulusal bir sempozyumun bildiriler kitabıdır. 2014 yılında kurmuş olduğumuz Bülent Ecevit Üniversitesi yayınevi ile bu ve buna benzer çalışmaları daha yaygın, kalıcı ve erişilebilir kılmayı amaçladık. Yayınevimiz, yayınladığı her yeni kitapla ülkemizin bilim ve kültür hayatına önemli katkılarda bulunmayı sürdürmektedir.

Fen - Edebiyat fakültemizin bünyesinde yer alan sosyal bölümler ve üniversitemiz bünyesinde çalışmalarını yürütmekte olan Karadeniz Stratejik Araştırmalar ve Uygulama Merkezi'nin katkıları ile gerçekleştirilen sempozyumun bildirilerini içeren elinizdeki bu eserin hazırlanmasında emeği geçen Ahmet Efiloğlu, Nurettin Hatunoğlu, Tayyar Gürdal, Hasan Özer ve Hasan Sankır'a, üniversitemizin ilgili birimlerine, değerli sunumları ile sempozyumumuza katılan değerli katılımcılara, sempozyumun sekreteryası işlerini yürüten Canan Kuş Büyüktaş'a ve emeği geçen tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Mahmut ÖZER

Rektör

TEŞEKKÜR

Zonguldak ormandanlardan yeşil, Karadenizden mavi ve kömürden siyah rengini almış olan Batı Karadeniz şehridir. Şehri var eden en önemli olgu kömürdür. Şehirde Osmanlı Devleti zamanında 19. yy'da kömürün bulunmasıyla şehirleşme başlamıştır. Cumhuriyet zamanında ise şehirleşmesini tamamlamış ve Cumhuriyetin ilk şehri olma ünvanına sahip olmuştur.

Şehir Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine kadar ülke ekonomisi için daima çok önemli olmuştur. Bu önemini de son zamanlara kadar devam ettirmiştir. Yeni kurulan Cumhuriyetin en büyük zenginlik kaynaklarından biri olan kömüre sahip olan şehir, bu özelliğiyle Cumhuriyet Türkiye'sine çok büyük katkılar sağlamıştır.

Zonguldak, Claire Sheridan adlı seyyahın değerlendirmesiyle Cumhuriyet zamanında medeniyetin gözlerden uzak kalmış ileri karakolu olmuştur. 1920'li yılların başlarında savaştan yeni çıkmış olan ülkenin pek çok şehrinde sinema, tenis, balo gibi olanaklardan söz etmek mümkün olamazken Zonguldak bu imkanlara sahiptir. Kömürün bulunmasından itibaren Avrupalı devletlere ait şirketlerin yani Avrupalıların şehirde yaşamış olması şehre çok önemli bir katkı sağlamıştır. Cumhuriyet yönetiminin kurulmasından sonra da Zonguldak devletin ve Cumhuriyetin ileri gelenlerinin gözdesi bir şehir olmuştur.

Maden şehri olan Zonguldak son zamanlara doğru eski önemini yitirmiştir. Taşkömürünün tekrar önem kazanacağı günleri beklemektedir. Ya da maden dışındaki farklı alanlarda yeni açılımlar yakalamayı ummaktadır.

Zonguldak'ı var eden kömürdür. Ancak şehrin tek sahip olduğu değerinin kömür olduğunu söylemek şehre haksızlık olacaktır. Şehrin eski çağlara kadar uzanan tarihi geçmişini gözönüne aldığımızda bu bölgede kökü eskilere dayanan bir kültürden bahsetmenin mümkün olacağı anlaşılacaktır. Ayrıca şehir sahip olduğu fakat henüz tam olarak farkına varamadığı birçok özelliğe de sahiptir. Örneğin şehir turizme yatkın doğal ve tarihi bir çevreye sahiptir.

Her türlü gelişmenin ve var olan sorunların çözümü için öncelikle o konuların uzmanları tarafından ele alınarak dile getirilmesi gerekmektedir. İşte biz de bu gerçeklikten hareketle Zonguldak sempozyumunu düzenledik. Bu bilimsel etkinlikte şehri, var olan sorunları ve değerleri ile birlikte birçok açıdan ele alma imkanına sahip olduk.

Bu kitap 16-18 Ekim 2014 tarihinde Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih, Arkeoloji, Sosyoloji, Edebiyat Bölümleri ile Karadeniz Stratejik Araştırmalar ve Uygulama Merkezi (KARSAM) tarafından gerçekleştirilen “İnsan, Kimlik, Mekân Bağlamında Zonguldak” başlıklı sempozyuma sunulan bildirilerden oluşmaktadır. Hazırladığımız eserde sempozyumda sunulan bildirilerden 50 tanesi arkeoloji, tarih-coğrafya, kültür edebiyat başlıkları altında düzenlenmiştir.

Bu vesileyle düzenlediğimiz sempozyuma ülkemizdeki üniversitelerden tebliğ ve görüşlerini sunmak üzere şehrimize gelmiş olan akademisyenlere çok teşekkür ederiz. Ayrıca Zonguldaklı araştırmacılar da bu bilimsel etkinlikte bizleri yalnız bırakmadılar. Onlara da çok teşekkür ediyoruz.

Bu geniş katılımlı bilimsel faaliyetimiz Üniversite Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Mahmut Özer’in destek ve katkılarıyla gerçekleşmiştir. Kendisine teşekkürü borç biliriz.

Gerçekleştirdiğimiz sempozyuma ilgi gösteren ve katkıda bulunan Zonguldak ve Ereğli Belediyelerine de çok teşekkür ederiz.

Sempozyumun gerçekleştirilmesinde yoğun bir emek sarfeden Fen Edebiyat Fakültesi dekanı Kemal Büyükgüzel’e, Tarih, Arkeoloji, Sosyoloji, Edebiyat Bölümleri öğretim üyelerine, araştırma görevlilerine, üniversitemiz ve fakültemizin ilgili idari personeline, sempozyum sekreteryasını yürüten Tarih Bölümü öğretim üyesi Yrd.Doç.Dr. Canan Kuş Büyüктаş’a, sempozyum sırasında yardımcı olan ve oturumları ilgiyle takip eden bölüm öğrencilerimize çok teşekkür ederiz.

Editörler

İÇİNDEKİLER

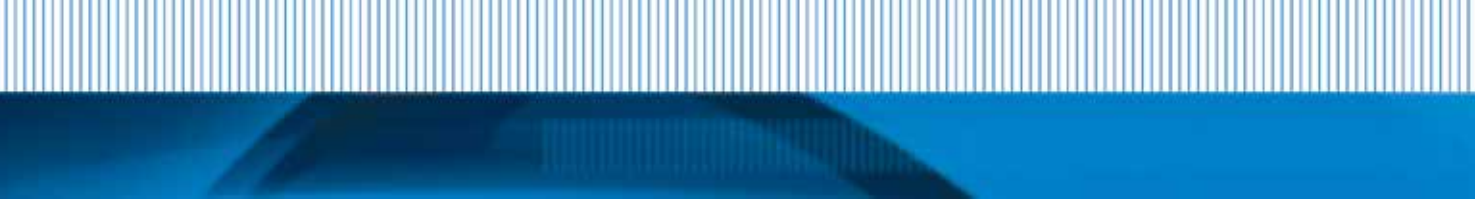
SUNUŞ.....	IX
ARKEOLOJİ.....	1
FİLYOS – TIOS: BATI KARADENİZ’DE ANTİK BİR KENT	
SÜMER ATASOY	3
ZONGULDAK’TA KÜLTÜREL VE ENDÜSTRİYEL MİRASIN KORUNMASI VE ÖZEL BİR TEŞEBBÜS ÖRNEĞİ: ÇANAKÇILAR ARKEOLOJİ VE ETNOGRAFYA MÜZESİ	
F.GÜLDEN EKMEN	9
2004-2008 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI IŞIĞINDA ZONGULDAK BÖLGESİ’NİN ESKİÇAĞ TARİHİ KRONOLOJİSİ ÜZERİNE KISA BİR NOT	
GÜNGÖR KARAUĞUZ.....	21
GEÇ ANTİK ÇAĞDA HONORIAS	
GÜLSEREN KAN ŞAHİN, ERGÜN LAFLI	31
ZONGULDAK VE UZAK GEÇMİŞ	
ADNAN BAYSAL.....	43
M.Ö. BİRİNCİ BİNDE KYTOROS GÖÇ, KOLONİZASYON, TİCARET VE KİMLİK	
TEVFİK EMRE ŞERİFOĞLU, CANER BAKAN	57
PARTHENİOS’ TAN BARTIN’A: ANTİK DÖNEMDE BARTIN HAKKINDA İLK TESPİTLER	
FATMA BAĞDATLI ÇAM.....	71
HERAKLEIA PONTİKE (KARADENİZ EREĞLİ) ANTİK KENTİNDE DİNSEL İNANISLAR	
BÜLENT ÖZTÜRK.....	81
ANTİK DÖNEMDE ASTAKOS, NİKOMEDİA VE HERAKLEİA PONTİKA KENTLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERE DAİR BAZI DÜŞÜNCELER	
ALİ BORA	111

ANTİK DÖNEMDE BATI KARADENİZ MERMER TİCARETİ	
EFDÂL HARDAL	129
NİKOMEDİA VE TERRİTORYUMU BULUNTULARI IŞIĞINDA BATI KARADENİZ ROMA DÖNEMİ PİŞİRME KAPLARI	
EMRE EKİN.....	141
KANDIRA ÖRNEKLERİ IŞIĞINDA BATI KARADENİZ BİZANS DÖNEMİ MİMARİ ESERLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	
ONUR GİRGIN	155
BITHYNIA VE PONTUS'TA İKİ ÖNEMLİ KOMUTAN: HANNİBAL VE VI. MİTHRİDATES	
SITKI SERKAN GÜZEL	167
HERAKLEIA PONTİKA (KARADENİZ EREĞLİ) VE TIEION/TİOS(FİLYOS): KORUMA, KORUNAMAMA VE GELECEK	
TAYYAR GÜRDAL.....	177
DÜNDEN BUGÜNE KDZ. EREĞLİ CEHENNEMAĞZI MAĞARALARI	
RAİF TOKEL.....	181
TARİH-COĞRAFYA.....	195
MİLLİ MÜCADELE'DE ZONGULDAK SANCAĞI DİN ADAMLARI	
ALİ SARIKOYUNCU, ESRA SARIKOYUNCU DEĞERLİ.....	197
ZONGULDAK KÖMÜR HAVZASI'NIN CUMHURİYET ÖNCESİ VE SONRASINDA YÖNETİMİ, YABANCI SERMAYESİ VE DEVLETLEŞTİRİLMESİ	
NİHAT FALAY, RECEP EMRE ERİÇOK.....	229
TAHİR KARAUĞUZ'UN KASTAMONU BASININDAKİ YAZI VE ŞİİRLERİ	
MEHMET SERHAT YILMAZ.....	245
ZONGULDAK SANCAĞI'NIN SİHHÎ-İCTİMAÎ COĞRAFYASINA DAİR BİR RAPOR	
YÜCEL NAMAL.....	257

CUMHURİYETE GİRERKEN ZONGULDAK'IN SAĞLIK VE SOSYAL DURUMU AHMET ÖĞRETen, ALİ ŞAHİN.....	269
BAŞBAKAN İSMET İNÖNÜ'NÜN ZONGULDAK KÖMÜR HAVZASI ZİYARETİ (15 AĞUSTOS 1934) HASAN KARAKUZU, YÜCEL NAMAL.....	275
BELGELERLE OSMANLI DÖNEMİNDE ZONGULDAK KÖMÜR HAVZASINDAKİ EREĞLİ OSMANLI ŞİRKETİNE İLİŞKİN MÜLKİYET KADASTROSU HAKAN AKÇIN, TUNA ARATOĞLU.....	285
MEHMET ALPDÜNDAR'IN ZONGULDAK KÖMÜR HAVZASI İŞÇİ HAREKETLERİ İÇİNDEKİ YERİ MUSTAFA YÜCE	295
OSMANLI SANAYİLEŞMESİ/MODERNLEŞMESİ VE KÖMÜR TAMER GÜVEN.....	307
ZONGULDAK'IN İLK GAZETESİ: "ZONGULDAK" (1923-1954) FARUK TEMEL.....	321
DEVLETİN GÖZÜNDEN 1965 KOZLU OLAYLARI ARDA BAŞ	339
EREĞLİ KÖMÜR MADENLERİ'NDE 7 YILLIK DRAM, 2.MÜKELLEFİYET (1940-1947) MURAT KARA	355
23. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANI, ZONGULDAK MİLLETVEKİLİ ve BİR HUKUK ADAMI: KÖKSAL TOPTAN TUNAHAN ÖZMEN	373
ZONGULDAK KENT TARİHİNE KISA BİR YAKLAŞIM EROL ÇATMA.....	385
MİLLİ KORUNMA KANUNU VE ÜCRETİLİ İŞ MÜKELLEFİYETİNİN ZONGULDAK KÖMÜR HAVZASINDA UYGULANMASI HAKKINDAKİ BİLİNMEYEN GERÇEKLER TUNA ARATOĞLU	417

ZONGULDAK'TA FRANSIZ MİSYONERLERLİK FAALİYETLERİ VE ANDRÉ CHARLES PIERRE MOREEL'İN YAŞAM HİKÂYESİ	
GÜRDAL ÖZÇAKIR.....	435
BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ MÜHTELİT MÜBADELE KOMİSYONU MÜBADİL TAŞFIYE TALEPNAMELERİNE GÖRE ZONGULDAK'A İSKÂN DİLEN MÜBADİLLERİN GELDİKLERİ MEMLEKETLERİ VE ZONGULDAK'TA İSKAN EDİLDİKLERİ İDARİ BİRİMLER	
NECAT ÇETİN.....	447
19. YÜZYIL ORTALARINDA DEVREK KAZASI MÜSLÜMAN, ERMENİ VE RUM AHALİSİNİN SOSYAL VE İKTİSADİ DURUMU	
NURŞEN GÖK.....	459
MEKÂNSAL/KENTSEL PLANLAMADA GEOTEKNİK/JEOFİZİK FAKTÖRLERİN ÖNEMİ: ZONGULDAK KENTİNDEN ÖRNEKLER	
FERHAT ÖZÇEP, İLGİN KURŞUN, VİLDAN ERBAY	467
ZONGULDAK'IN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ ve YERLEŞME ÜZERİNE ETKİLERİ	
AYHAN AKIŞ BAŞTÜRK KAYA, MESUT ŞİMŞEK.....	481
DİL - KÜLTÜR - EDEBİYAT	515
AHMET TALÂT ONAY (1885-1956) VE ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MAZMUNLAR ADLI ESERİ ÜZERİNE	
MUSTAFA GÜNEŞ.....	517
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANINDA (1923-1938) TOPYEKÛN KALKINMA SEFERBERLİĞİNİN SAHNEŞİ OLARAK ZONGULDAK	
CANAN SEVİNÇ.....	523
RÜŞTÜ ONUR'UN ŞİİRLERİNİN KELİME DÜNYASI	
GÜL BANU DUMAN, SERKAN FURTUN.....	533
STİLİSTİK AÇIDAN ZONGULDAK YEREL GAZETELERİ	
OSMAN ARİCAN.....	551
BİR EDEBİYATÇININ GÖZÜYLE CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA ZONGULDAK	
HÜSEYİN TAŞ.....	559

MÜKELLEFİYET KANUNU VE EDEBİYATTAKİ YANSIMALARI	
ŞABAN DEMİR	567
MEHMET YILMAZ KARABRAHİMOĞLU	
FATMA KILIÇ	571
ZONGULDAK'TA YERLEŞİM VE DİL ÖZELLİKLERİNE BİR ÖRNEK: BAĞLIK KÖYÜ	
GÜLER YÜKSEL	575
KENT KÜLTÜRÜ KİMLİĞİNDE YÖRESEL SANATLARIN ÖNEMİ: ZONGULDAK EREĞLİ ELPEK BEZİ ÖRNEĞİ	
N. RENGİN OYMAN	603
ZONGULDAK'TA TEKSTİL- MODA TARİHİ MÜZESİ OLUŞTURULMASI ÜZERİNE BİR ÖNERİ	
YÜKSEL ŞAHİN	615
SOSYOLOJİ	629
ZONGULDAK'TAN ALMANYA'YA GÖÇ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	
MUSTAFA GENÇER.....	631
10 YILLIK İSTATİSTİKİ VERİLER KAPSAMINDA ZONGULDAK'TA İŞLENEN SUÇ ÇEŞİTLERİ	
LEYLA ÇAKICI GERÇEK.....	639
SOSYO-MEKÂNSAL DEĞİŞİM BAĞLAMINDA ZONGULDAK VE YER: ÇOK KATMANLI BİR DEĞERLENDİRME	
ŞENAY GÜNEYMEN.....	653
KENT PAZARLAMASI KAPSAMINDA KENT KİMLİĞİ VE MEKÂNSAL ANALİZ ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ	
GİZEM TOKMAK	675
KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK ETKİLERİ	
NEVİN GÜNGÖR ERGAN	
BİRSEN ŞAHİN KÜTÜK.....	699

ARKEOLOJI

ANTİK DÖNEMDE ASTAKOS, NİKOMEDİA VE HERAKLEİA PONTİKA KENTLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERE DAİR BAZI DÜŞÜNCELER

ALİ BORA*

Hakkında yazılan bütün kaynaklarda belirtildiği üzere, Küçük Asya'nın (Asia Minor) tarihinde çok önemli yeri olan Bithynia, etnik kökenli, antik bir coğrafi bölge olarak karşımıza çıkar. Tıpkı ona ev sahipliği yapan Anadolu gibi, kendisi de, tarih boyunca Doğu ile Batı Uygarlıkları arasındaki bütünleştirici niteliğini korumuş ve kültürlerin birbirleriyle her bakımdan özdeşleştikleri bir bölge olarak varlığını sürdürmüştür. Adını, Thrakia kökenli bir kavim olan Bithynlere borçludur¹, fakat onların günümüz dünyası ile tanıştırılmasında Greklerin gösterdikleri çabalar², hiçbir zaman göz ardı edilemez. Zira, kökenlerine dair ilk referanslardan birini Herodotos'ta bulmakta ve ihtimalle MÖ. 1. binin ilk yarısı içerisinde Anadolu'ya göçmeden önce, Makedonia'da Strymonialılar³, Anadolu'ya göçtükten sonra, zaman zaman Asia Thrakları, Thrakia Bithynialıları, Thrakialı Bithynler ve Thynler gibi lâkaplarla anıldıklarını bilmekteyiz⁴. Grek kolonizasyon çağından, Roma ve Bizans dönemine kadar irili ufaklı yaklaşık elli dört adet yerleşimi konumlayabildiğimiz Bithynia, antik çağda en yoğun iskân oranına sahip bölgelerden birini oluşturmaktadır⁵.

Bithynia bölgesini; kuzeyde Euksinos (Karadeniz), batıda Propontis (Marmara Denizi), güneybatıdan Rhyndakos (Orhaeli) Çayı ve Olympos Mysios (Mysia Olymposu - Uludağ), güneyde orta Sangarios (Sakarya) Nehri kıvrımı ve Südüken dağları, güneydoğuda Siberis (Girmir) Çayı, doğuda ise Tieion (Filyos-Hisarönü) kenti ve Billaios (Filyos) Çayı tarafından belirlenen sınırların oluşturduğu söylenebilir⁶. Bölgenin antik komşularını; doğuda Pontus, Paphlagonia, güneydoğuda Galatia, güneyde Phrygia Epiktetos, batıda ve güneybatıda Mysia oluşturmaktadır.

* Arkeolog- Doktorant: İ.Ü. Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı; KOÜ. Misafir Öğr. Gör. (aliborabora@yahoo.com).

** Bu çalışmanın oluşmasında bana verdiği destekten dolayı Sayın hocam Prof. Dr. Ayşe Çalık Ross ve Prof. Dr. Halis Aygün'e, Prof. Dr. Tuba Ökse'ye, ayrıca Kocaeli Üniversitesi Klasik Arkeoloji Laboratuvarı Ekibine; Jeoloji Müh. Yasemin Bora, Arkeolog Emre Ekin, Arkeolog Gül Baykara, Arkeolog Onur Girgin, Arkeolog Serkan S. Güzel'e, Epigraf Deniz Güçlü Beyaz'a yıllardır süren çalışmalarımızda gösterdikleri ilgi ve destekten dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Walther Ruge; Eduard Meyer; Karl George Brandis, "Bithynia", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft*, Band III, 1, Stuttgart, 1897, s. 510.; George Long, "Bithynia", *Ditionary of Greek and Roman Geography*, Ed.: William Smith, Little Brown and Company, Boston, 1854^a, s. 401-406.

2 Bilinçli veya bilinçsiz.

3 Herodotos, VII. 75.

4 Ksenophon, *Anabasis*, VI. IV. 2.; VI. III. 26.; Strabon, XII. 3. 2-4.; Pseudo Skylaks, *Periblos*, 92.

5 Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, s. 34-40.; J. A. Cramer, *Geographical and Historical Description of Asia Minor*, A. M. Hakkert, Amsterdam, 1971, 167-215.; A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Clarendon Press, Oxford, 1998, s. 148-174.; Getzel Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe the Islands and Asia Minor*, University of California Press, Los Angeles, 1995, 391-409.; Ruge 1897, s. 507-510.

6 Doğu sınırının Parthenios nehrine kadar uzandığını dile getiren kaynaklar da mevcuttur, Ruge 1897, s. 507.; Cramer *a.g.e.*, s. 171, 208.; Sevin, buna katılmakla birlikte, doğuda asıl sınırın Tieion kenti ve Billaios (Filyos) çayı olduğunu dile getirir, Sevin *a.g.e.*, s. 31., Yazar, takip eden referansları tartışır; Plinius, *Naturalis Historia*, VI. I. 3., Tieion nehri yakınlarındaki, Billaios Çayı ardından Paphlagon halkının başladığını belirtir.; Batıda Asia Eyaleti ile Bithynia sınırının Makestos nehri tarafından çizildiğine dair, Plinius, *Naturalis Historia*, V. XXXIX. 140.; Galatina ile sınırı Hieros – Siberis (Girmir) Çayı'nın oluşturduğuna dair, Plinius, *Naturalis Historia*, V. XLII. 148.; Aynı sınırın Dadastana'nın oluşturduğuna dair, Ammianus Marcellinus, XXV. 10. 12.; W. M. Calder; E. G. Bean, *A Classical Map of Asia Minor*, John Bartholome & Son Ltd., London, 1958., Haritanın yayın bilgileri hakkında bkz., *Anatolian Studies*, 9, 1959, s. 3.; *Anatolian Studies*, 7, 1957, s. 172.; Karl Strobel, "Bithynia", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World*, 2, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, 2003^a, s. 677.; Christian Marek, "Paphlagonia", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World*, 10, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, 2007, s. 478.

Bu nitelikleriyle, özellikle Bosphoros üzerinden doğu-batı yönlü, gerek kalıcı ve/veya gerekse geçici amaçlı yapılan her türlü göç, ticari ve askeri hareketin kaçınılmaz güzergâhını oluşturan Bithynia, yazımızın konusu, Astakos, Nikomedia ve Herakleia Pontika kentlerinin, Asia Minor'deki en önemli coğrafyasını oluşturmaktadır.

Astakos, Propontis'in kuzeydoğusunda, kendi ismini verdiği Sinus Astakenus'un (Astakos Körfezi) güneydoğu ucunda yer almaktadır⁷. Antik kaynaklara göre 8. yüzyılın sonlarında, MÖ. 712/711⁸ yılında tarih sahnesine çıkan Astakos'un kentsel hayatı sürekli olmamış, bir takım kesintiler, duraklamalar ve göçler yaşamıştır. Grek kolonizasyon sürecinin bu ilk evresine dair bildiklerimiz, kentin adını, Megara kökenli yerleşimcilerle ve aynı isimli bir ktistes'e borçlu olduğudur⁹. Kurucu Astakos, Sparta kökenli bir Thebaili olarak mitolojik köklerini, Poseidon ve Nymphe Olbia'da bulmaktadır¹⁰. Diğer taraftan yerleşimin MÖ. 685'de kurulmuş olan Khalkedon kentinin bir kolonisi olarak iskân edildiği ve dolayısıyla tarihinin, söz konusu yıldan sonra başladığına işaret edilmektedir¹¹. Kuruluşuna dair sahip olduğumuz bu literatürün ardından, MÖ. 5. yüzyılın ikinci çeyreğine uzanan gelişmelerde Astakos ismine yeniden rastlamaktayız. Ancak bu noktada kent ile ilgili arkeolojik buluntulara göz atmamız yerinde olacaktır kanısındayım.

Astakos'ta, yakın dönemlerimize kadar bilimsel anlamda herhangi bir arkeolojik çalışma yapılmamıştır. Ancak çeşitli vesilelerle ortaya çıkan ve/veya haberdar olunan bazı kanıtlardan söz etmek mümkündür. Bu verilerimizden ilkinin, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunan ve bazı altyapı çalışmaları dolayısıyla kentte bulunmuş keramik fragmanları ve çatı kiremitleri oluşturur. Tespit edilen ilk fragmanların Klasik Dönem'den daha önce olmadığını ve fakat 1975'teki buluntuların, Korinth seramikleri ve arkaik çatı kiremitleri içerdiğini bilmekteyiz¹². Bir başka arkeolojik kanıtımızı, MÖ. 5. yüzyılın ilk yarısından, MÖ. 435'lere kadar basılan As-

- 7 Strabon, XII. 4. 2.; Walther Ruge; E. Bethe, "Astakos", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft*, Band II, 2, Stuttgart, 1896, s. 1774.; Alexandru Avram, "The Propontic Coast of Asia Minor", *An Inventory Of Archaic And Classical Poleis*, Ed.: Mogens Herman Hansen and Thomas Heine Nielsen, Oxford University Press, New York, 2004^a, s. 977.; George Long, "Astacus", *Dictionary of Greek and Roman Geography*, Ed.: William Smith, Little Brown and Company, Boston, 1854^b, s. 248.
- 8 R. M. Cook, "Ionia and Greece in the Eighth and Seventh Centuries B.C.", *Journal of Hellenic Studies (JHS)*, 66, 1946, s. 77.; Rudolf Helm, *Eusebius Werke Die Chronik Des Hieronymus Hieronymi Chronicon*, VII/1, Leipzig, 1913, s. 91., Eusebius, Nikomedia'nın daha önceden, Astakos olarak kurulduğunu söyler ve MÖ. 711 tarihini verir; Memnon, *Peri Herakleias*, XX, şurada: C. Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum (FHG)*, Paris, 1849, s. 536., Kent 17. Olimpiyatlar sırasında kurulmuştur; Memnon, *Herakleia Pontike Tarihi - Περὶ Ηρακλείας*, Çev.: Murat Arslan, Odin Yay., İstanbul, 2007, s. 37.
- 9 Ruge 1896, s. 1774.; Long 1854^b, s. 248.; Murat Arslan, İstanbul'un Antikçağ Tarihi Klasik ve Hellenistik Dönemler, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 17-21.
- 10 Stephanos Byzantinos, *Ethnicorum*, 137. 14.; Ruge 1896, s. 1775.; Avram 2004^a, s. 977.; Johannes Toepffer, "Astakos", *Hermes*, 31/1, 1896, s. 127.
- 11 Ayşe Sina, "İlkçağ Tarih Yazımının Batı Anadolu Öncüleri: Lampsakoslu Kharon", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 41/26, 2007, s. 122.; Farklı tarihler de tartışılır., Cook *a.g.e.*, s. 77.; Ya da Khalkedon tarafından yeniden kolonize edilmiştir., A. J. Graham, "Patterns in Early Greek Colonisation", *Journal of Hellenic Studies (JHS)*, 91, 1971, s. 40 vd.; Toepffer *a.g.e.*, s. 127.; Krister Hanell, *Megarische Studien*, A-B Ph. Lindstedts University, Lund, 1934, s. 120.; Clemens E. Bosch, İzmit Şehrinin Muhtasar Tarihi, Çev.: Osman Nuri Arıdağ, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937, s. 12; Turgut Zeyrek, Nikomedeia (İÖ 264/263 - İS 358) Arkeolojik Açından Bir Değerlendirme, Ege Yayınları, İstanbul, 2005, s. 12.; Arif Müfit Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK, Ankara, 1984, s. 166.
- 12 Nezih Fıratlı, İzmit Şehri ve Eski Eserler Rehberi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 2.; Machteld J. Mellink, "Archaeology in Asia Minor", *American Journal of Archaeology (AJA)*, 80/3, 1976, s. 284.; Ayr. bkz., *Belleten*, 39/155, 1975, s. 499-500.; Sencer Şahin, *Neufunde von antiken Inschriften in Nikomedeia (İzmit) und in der Umgebung der Stadt*, Westfälischen Wilhelms Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Münster, 1973, s. 66-68.

takos sikkeleri oluşturmaktadır¹³. Olası bir diğer buluntu, MÖ. 540-530 yılları arasına tarihlendirilen Kuros Başıdır¹⁴. Arkeolojik bakımdan bir başka veri, MÖ. 478'lerde kurulduğunu bildiğimiz Delos Birliği vergi listeleridir. Astakos kentinin ödediği vergilerle ilgili olan kayıtlarda, kent ismini MÖ. 454/453'lerden MÖ. 441'lere kadar, kısmen sürekli olarak takip edebilmekte ve en son MÖ. 425'te bir kayıt daha olduğunu bilmekteyiz¹⁵. Neyse ki yakın dönemimizde yapılan güncel çalışmalar, kentin geçmişine dair en önemli verileri sağlamaya başlamıştır. Yapılan ilk yayınlardan buluntuların; bir Demir Çağı keramik kap fragmanı, MÖ. 6. yüzyıl Atina kökenli Siyah Figür keramik fragmanları, MÖ. 5. ve 4. yüzyıllara ait Siyah Firnisli ve Kırmızı Figür teknikli keramik fragmanları, MÖ. 380-320'lere tarihlenen Kırmızı Figür keramik fragmanları, Hellenistik Dönem keramiği, kandil fragmanları, Mende, Sinope, Thasos üretimi damgalı amphora fragmanları, ağırşaklar, figürinler ve Makedonia sikkelerinden oluştuğunu öğrenmekteyiz¹⁶.

Bu verilerin ardından, Astakos'un, Herakleia Pontika ile ortak tarihsel sürecinin yavaş yavaş şekillenmeye başladığı döneme geliriz. Zira MÖ. 6. yüzyılın ortalarına doğru, yazımızın konusu itibarıyla dikkatlerimizi Herakleia Pontika'ya çevirmemiz gerekir.

Bilindiği gibi Zonguldak İli, Ereğli İlçesi'nde bulunan Herakleia Pontika kentinin, antik literatüre göre Miletoslular'dan ziyade¹⁷, Megaralılar ve Boiotialılar¹⁸ tarafından, MÖ. 560'larda kolonize edildiği düşünülmektedir¹⁹. Oikistes'i bir Megaralı olan Gnesiokhos adıyla tanımlamaktayız²⁰. Mitolojik gelenek ise kenti, adını borçlu olduğu, Herakles'e bağlamaktadır²¹. Tıpkı Astakos gibi Herakleia Pontika da arkeolojik ilginin yeni yeni

-
- 13 Toepffer *a.g.e.*, s. 131.; Bosch 1937, s. 13.; Fıratlı 1971, s. 3.; E. S. G. Robinson, "The Athenian Currency Decree and the Coinages of the Allies", *Hesperia Supplements*, 8, 1949, s. 328, 332.
- 14 Cevdet Bayburtluoğlu, "İzmit'te Bulunmuş Olan Arkaik Kouros Başı", *Belleten*, 31/123, 1967, s. 334.; Şahin 1973, s. 69., Söz konusu eserin Kocaeli İli, İzmit Merkez İlçesi, Seka Kâğıt Fabrikası temel hafriyatında tespit edildiği bilgisine sahip olsak da, heykelin Astakos'a ait olabileme ihtimaline değinilmektedir. Eğer bu ihtimal doğru ise, eseri Astakos'a mal edebilmemiz mümkün gözükmemektedir.
- 15 Toepffer *a.g.e.*, s. 128.; Brian R. MacDonald, "The Megarian Decree", *Historia Zeitschrift für Alte Geschichte*, 32/4, 1983, s. 402.; Clemens E. Bosch, "Bithynia Tetkikleri", Çev.: Sabahat Atlan, *Belleten*, 10/37, 1946, s. 53.
- 16 Zeynep Koçel Erdem, "Astakos Kazısı", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, 34, 2012, s. 23-25., Söz konusu kentte, İzmit Arkeoloji ve Etnografya Müzesi başkanlığında 2010 ve 2011 yıllarında sondaj kazıları gerçekleştirilmiş, 2011 yılı çalışmaları Doç. Dr. Zeynep Koçel Erdem'in bilimsel danışmanlığında yapılmıştır.; Kaynak konusunda gösterdiği yakın ilgisinden dolayı meslektaşım Sayın Rıdvan Gölcük'e ve İzmit Arkeoloji ve Etnografya Müzesi yetkililerine sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.
- 17 Strabon, XII. 3. 2-4., Strabon'un Herakleia'yı 'ilk kuranların' Miletoslular olduğu söyleminden hareketle, ikinci defa başkaları (Megara ve/veya Boiotialılar) tarafından kurulma ihtimali düşünülmekte ve fakat olumlu değerlendirilmemektedir., Hanell *a.g.e.*, s. 134.
- 18 Megara kolonisi olarak kurulduğuna dair bkz. Diodorus, XIV. 31. 3.; Ksenophon, *Anabasis*, VI. II. 4.; Megara ve Boiotialılar tarafından kurulduğuna dair Pausanias, V. 26. 7.
- 19 Gocha R. Tsetschkladze, "Greek Colonies", *Encyclopedia of Archaeology*, Ed.: Pearsall M., Academic Press, San Diego California, 2008, s. 1270., Literatür olarak Pseudo Skymnos ve Strabon'a işaret edilir ve Grek kolonizasyonundan önce yerli lokal popülasyonun varlığı vurgulanır.; Pseudo Skymnos ve Eusebius dolayısıyla Herakleia'nın, Perslerin Media'yı işgal ettiği MÖ. 554 yılında kurulduğunu öğreniyorsak da, genel kabul MÖ. 560 yılında birleşmektedir. Stanley Mayer Burstein, *Outpost of Hellenism The Emergence of Heraclea on the Black Sea*, University Of California Press, London, 1974, s. 12.; I. Robert Drews, "The Fall of Astyages and Herodotus' Chronology of the Eastern Kingdoms", *Historia*, 18, 1969, s. 2, 4.; A. J. Graham, "The Colonial Expansion of Greece", *Cambridge Ancient History The Expansion of the Greek World, Eighth to Sixth Centuries B.C.*, Vol. 3, Ed.: J. Boardman, N. G. L. Hammond, Cambridge University Press, Cambridge, 1982, s. 123 v.d., 161.
- 20 Burstein 1974, s. 15.
- 21 Alexandru Avram; John Hind; Gocha R. Tsetschkladze, "The Black Sea Area", *An Inventory Of Archaic And Classical Poleis*, Ed.: Mogens Herman Hansen and Thomas Heine Nielsen, Oxford University Press, New York, 2004^b, s. 956.

odaklanmaya başladığı yerleşimlerden birisini oluşturur²². Bu bağlamda, Grek yerleşimine ait en erken kanıtlarımızdan bazılarını, MÖ. 530'lara tarihlenen Attik Kırmızı Figür bir keramik fragmanının²³; yine aynı yıldan, Geç Arkaik döneme atfedilen, Doğu Yunan tarzında işlenmiş bir heykel baş fragmanının ve MÖ. 5. yüzyıla tarihlenen sikkelerin oluşturduğu dile getirilmektedir²⁴.

Arkeolojik izleri bir kenara bırakacak olursak, Herakleia Pontika'nın Astakos'tan epey sonra, MÖ. 6. yüzyılın ikinci çeyreğinde kurulmasına rağmen; tarihi ondan daha sürekli, istikrarlı ve takip edilebilen bir yapıda olduğu görülür. Hatta Astakos üzerine en detaylı verilerden bazılarını, bir Herakleialı olan Memnon'dan öğrendiğimizi itiraf etmek yerinde olacaktır. Diğer taraftan Herakleia Pontika, Astakos ve onun mirasçısı sayılan Nikomedia kentleri arasındaki ilişkiler hakkında çok fazla araştırma yapılmamış olması, burada ele alınanların ana amacını; Herakleia Pontika ve Astakos kentlerinin ortak noktalarına dair, antik literatürde pek fazla görünmeyen ayrıntılar bütününe bir göz atmak oluşturacaktır. Her iki kentin de birbirinden haberdar olduklarını ve hatta her ikisinin de Megaralı göçmenlerce kurulduğunu bilmemize rağmen, aralarında söz konusu bir bağlantıya en azından yukarıda bahsedilen erken süreç içerisinde rastlayamamaktayız. Fakat iki antik yerleşimin de, daha ziyade kendine özgü var oluş ve egemenlik yarışı içerisinde, siyasi tercihlerinin, stratejilerinin ve ittifaklarının bir göstergesi olarak; aslında birbirlerinin amansız rakipleri oldukları gerçeğine işaret ettiklerini görebilmekteyiz.

Özellikle MÖ. 5. yüzyılın üçüncü çeyreğinde başlayan süreçte, her iki kenti de ilgilendiren gelişmeler meydana gelmiştir. Buna göre; hem Astakos ve hem de Herakleia Pontika'nın MÖ. 435'lerden sonra Perikles'in Karadeniz Seferi ile tanışıklarına şahit oluruz²⁵. Gelişmenin Astakos ile olan bağlantısını, kentin Atinalılar tarafından yeniden kolonize edilmesi ve bu olayın Perikles'in Karadeniz Seferi ile ilişkilendirilmesi

- 22 Doktora Tezi çalışmalarım sırasında bana gösterdikleri yakın ilgiden dolayı başta Karadeniz Ereğli Müze Müdürü Sayın Ahmet Mercan, meslektaşım Sayın Arkeolog Ünver Göçen'e ve müze çalışanlarına sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.
- 23 "...As for Heraclea, Professor E. Reschke of the University of Erlangen informed me in a letter dated April 15, 1970 that the oldest sherd so far discovered is a piece of Attic Red Figure ware, which gives us a provisional terminus post quem of ca. 530 for the beginning of trade with Athens..." Burstein 1974, s. 13 ve s. 103 dnp. 10.
- 24 Avram 2004^b, s. 958., Avram v.d., buluntu hakkında Akurgal'a işaret ederler., Ekrem Akurgal, "Neue Archaische Skulpturen aus Anatolien", *Archaische und Klassische Griechische Plastik*, Akten des Internationalen Kolloquiums vom 22.-25. April 1985 in Athen, Mainz am Rhein, 1986, s. 1-14., Bunun yanında MÖ. 5. yüzyıla tarihlenen sikkelerin bulunduğu dile getirilmektedir.; Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınlar, İstanbul, 2000, s. 204 ve Levha 14.; Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Yayınları, Ankara, 1997, s. 331, 340, 378 ve Resim 223., Doğu Yunan portre sanatının en erken örneği olduğu belirtilmektedir. Bu eser ile aynı döneme tarihlendirilen bir başka parça, yukarıda da bahsedildiği gibi, buluntu lokasyonu olarak Astakos'a atfedilen bir kuros başıdır. Akurgal'ın yorumundan hareketle, Doğu Yunan heykel sanatına ait en erken örneklerden ikisini, Herakleia Pontika ve Astakos/Nikomedia'ya borçlu olduğumuzu söyleyebiliriz.; Karl Strobel, "Heraclea", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World*, 6, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, 2005, s. 152.
- 25 Bilindiği üzere, Perikles'in Karadeniz Seferi, bu seferin gerçekten yapıp yapılmadığı ve tarihi konusunda tartışmalar mevcuttur. Özellikle tarih konusunda MÖ. 435 yılı genel kabul görmektedir., bkz., Muzaffer Demir, "Perikles'in Karadeniz Seferi üzerine Bir Yorum", *Belleten*, 65/243, 2001, 529-540.; Farklı görüş., James H. Oliver, "The Peace of Callias and the Pontic Expedition of Pericles", *Historia Zeitschrift für Alte Geschichte*, 6/2, 1957, s. 254-255.; Seferin, en azında Kuzey Karadeniz'i içerdiğine dair aykırı görüş., Gocha R. Tsetschladze, "Arkaik ve Klasik Dönemlerde Karadeniz'de Ticaret Bazı Gözlemler", *Karadeniz'in Tarih ve Arkeolojisi Üzerine*, Ed.: Sümer Atasoy, Çev.: Dilek Gogo v.d., Ege Yayınları, İstanbul, 2005, s. 14-15.

oluşturmaktadır²⁶. Zira Strabon, Diodorus ve Memnon bu konuda dolaylı da olsa şahitlik etmektedirler²⁷. Söz konusu dönemde aynı zamanda, Bithynia'nın ilk yöneticileri olan Doidalses, Boteiras ve onun oğlu Bas ile tanışmakta ve Memnon'un verdiği yaşam süreleri aracılığıyla yaklaşık bir hanedan kronolojisine sahip olmaktadır²⁸. Buna göre MÖ. 435'lerden sonra Astakos'ta Atina egemenliğinin ve bölgede Doidalses önderliğindeki Bithyn güçlerinin ortaya çıkmaya başladığını görmekle birlikte, Herakleia Pontika ile herhangi bir temasa rastlamamaktayız. Seferin Herakleia Pontika'yı ilgilendiren tarafının, Perikles önderliğinde gerçekleştirilen bu seferde, otonom yapının korunarak, Sinope ve Amisos örneklerinde gördüğümüz üzere herhangi bir Atina egemenliğine izin vermeden varlığın sürdürülmesi olduğunu biliyoruz²⁹. Tıpkı Astakos gibi, gerek Perikles'in bizzat kendisinin ve gerekse daha sonra Atina'dan Sinope'ye yerleşmek üzere gönderdiği 600 Atinalı'nın, bu güzergâhta zorunlu duraklardan birini oluşturan Herakleia Pontika'ya uğradıklarına dair bir veri bulunmamaktadır³⁰. Ancak ardından gelişen olaylar; Peloponnesos Savaşı ve belki de en önemlisi olan Perikles'in ölümü durumu değiştirmiş, Herakleia Pontika, Delos Birliği için söz konusu olan vergi talebi ile karşı karşıya kalmıştır³¹. Sözde Pers bağılılığı dolayısıyla otonom yapısını kaybetmek istemeyen kent bunu reddedince, MÖ. 424'lerde, Pontus Eukinos'u daha önce Perikles vasıtasıyla tanıyan Lamakhos emrindeki 10 gemilik donanma, Herakleia topraklarındaki Kales Nehri (Alaplıçay) ağızına, Birlik için istenen vergiyi zorla da olsa toplamak amacıyla demirlemiştir³². Fakat çıkan bir fırtına Lamakhos ve donanmasını yok etmiş, kendisini karadan, Bithynlere ait topraklar içerisinden Khalkedon'a dönmek zorunda bırakmıştır³³. Bu dönem içerisinde Astakos'a dair bildiklerimiz ise, Birlik listelerinde önemli bir aradan sonra, MÖ. 425'de tekrar gözlemlendiğidir³⁴. Anlaşıldığı kadarıyla MÖ. 5. yüzyıl sonlarına kadar her iki kent de, Atina ile olan ilişkilerini kısmen bağımlı olarak sürdürmüş gibidirler. Zira, Herakleia Pontika ismi de aynı tarihte Birlik listelerinde tespit edilmiştir³⁵.

Bithynia tarihindeki bundan sonraki süreçte, Herakleia Pontika'nın egemen bir güç olarak belirlediği gözlemlenir. Lokal Mariandynler ile mücadeleye girişen Herakleialıların, MÖ. 400'lere kadar batıda Sangarios Nehrine kadar ilerledikleri ve ezeli rakipleri Bithynler ile karşı karşıya kaldıkları ve hatta Kalpe'nin hemen karşısında bulunan Thynias Adası'nın ele geçirilmesinin, MÖ. 5. yüzyılın ikinci yarısına ait gelişmelerden olduğu belirtilmektedir³⁶. Toepffer ve Bosch'un kronolojisine göre Bithynia hanedanlarından ihtimalle Boteiras'ın

26 MacDonald *a.g.e.*, s. 402.; P. J. Rhodes, *A History of the Classical Greek World 478–323 BC*, Blackwell Pub., Oxford, 2006, s. 69-70.; Fıratlı 1971, s. 3.; Bosch 1946, s. 53, 51., Astakos'un Perikles'in Karadeniz Seferi dolayısıyla Birliğe girdiğini belirtirken, tarih olarak MÖ. 455 senesine işaret eder. Olayı, kentin Delos Birliği listelerinde görülmeye başladığı yıla vermek eğilimindedir. Diğer taraftan başka bir referansında, kentteki Atina kolonizasyonunu MÖ. 435'e verir.; Sefer tarihinin sonradan düzeltiltiği konusunda bkz. yuk., Demir *a.g.e.* s. 530.; Bosch 1937, s. 15., Yazar, Perikles'in Karadeniz Seferi'nin ve Astakos'un yeniden kolonizasyonunun MÖ. 435'lerde (MÖ. 441'lerden sonra) gerçekleştiğine işaret eder. Bu farklılıklar olasılıkla tercüme hatasından kaynaklanmış olmalıdır.; Jones *a.g.e.*, s. 149.

27 Strabon XII. 4. 1-3.; Diodorus XII. 34. 5.; Memnon, *Peri Herakleias*, XX.

28 Tarihler tartışmalıdır., Toepffer *a.g.e.*, s. 135., İlk yönetici ismi Doidalsos olarak aktarılmakla birlikte, çok farklı yazılış ve okunuşları mevcuttur.; Bosch 1946, s. 48-53., s. 51 dñn. 75., Doidalses. En doğru yazılışın "Doidalses" olduğunu söylemektedir.; Cramer *a.g.e.*, s. 169., Dydalsus.; Jones *a.g.e.*, s. 148, Doedalses.; Karl Strobel, "Astacus", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World*, 2, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, 2003^b, s. 188., "Doedalses" olarak alır fakat, "Doedalsus" şeklinde de dile getirmektedir., bkz., Strobel 2003^a, s. 677.

29 Burstein 1974, s. 30-36.

30 *a.e.*, s. 31, 36.

31 Demir *a.g.e.*, s. 537-539.

32 Arslan 2010, s. 105.; Avram 2004^b, s. 956.

33 Demir *a.g.e.*, s. 538.; Burstein 1974, s. 33.; Ksenophon, *Anabasis*, VI. II. 4.; Thukydides IV. 75. 2.; Diodorus XII. 72. 4.

34 Bosch 1946, s. 53.

35 Avram 2004^b, s. 956.; Demir *a.g.e.*, s. 538.

36 Burstein 1974, s. 28, 36.

(MÖ. 430?-377) egemenliği sırasında gelişen bu olaylarda, Herakleia Pontika'nın başında demokratik bir devrim yapan ve fakat sonunda suçlamalara maruz kalan Eurytion'un olduğu düşünülmektedir³⁷. Bithynialıların bu harekete karşı cevap verip vermedikleri belirsizdir. Bununla birlikte o dönemde batıya doğru genişleme politikası izlediklerinden ya da burada bir varoluş mücadelesi verdiklerinden dolayı, Herakleia Pontika'nın tasarruflarından habersiz olabilecekleri dile getirilir.³⁸ Bu ihtimal biraz düşüktür, çünkü bu süreçte nedenini tam olarak belirleyemediğimiz ve bizzat içerisinde Bithynlerin de yer aldığı yoğun çatışmalar söz konusu olmuştur. MÖ. 5. yüzyılın sonlarında, bir taraftan Herakleia Pontika'nın batıya ve güneybatıya baskıları sürerken, diğer taraftan Byzantion, Khalkedon ve onların müttefiki olan Thraklar doğuya doğru ilerlemiş ve Bithynia topraklarına saldırmışlardır³⁹. MÖ. 416 yılından sonra gerçekleştiğini bildiğimiz bu saldırıda, Byzantion ve Khalkedon güçleri, müttefikleriyle beraber Yarımada'da birçok yer ve ganimet ele geçirmiş, esirlere ve halka çok kötü davranmışlardır⁴⁰. Ardından MÖ. 409'da Bithynia, Khalkedon'a destek vermelerinden dolayı bu defa Atina ordusunun başında bulunan Alkibiades tarafından tehdit edilecektir⁴¹. Sürece dair Bithyn hanedan kronolojisine dönersek Doidalses ya da Boteiras ile karşılaşırız. Ama yöneticinin hangisinin olduğunu net bir şekilde saptayamıyoruz⁴².

MÖ. 400 tarihinde ise Herakleia Pontika'nın, Burstein'in deyimıyla "yürüyen şehir"⁴³, Onbinler'in tehditliyle karşı karşıya kaldıklarını biliyoruz. Onbinleri dostça karşılayan Herakleialılar, diğer taraftan herhangi saldırı ihtimali dâhilinde tedbirli davranıp, onları bir an önce topraklarından çıkarma gayesinde olmuşlardır. Bu amaçla onlara yiyecek, içecek ve ihtiyaç malzemeleri gönderirken, bir yandan da lojistik ihtiyaçlarına cevap vermişler ve Herakleia topraklarını mümkün olduğunca çabuk terk etmelerini sağlamışlardır. Üç kol halinde, hem denizden ve hem de karadan Kalpe Limanı'na vardıklarını bildiğimiz Onbinler, burada çevreyi yağmalar-ken, birçok defa Bithynialı ev sahipleri ve onlara yardım eden Daskyleion satrabı Pharnabazos'un süvarilerinin saldırılarına maruz kalmışlar ve Khrysopolis'e varana kadar aralarında pek çok çarpışma gerçekleşmiş, ağır kayıplar vermişlerdir⁴⁴.

37 MÖ. 360'lardaki Klearhos egemenliğine kadar bu ismin yönetiminden söz edilmektedir. Bir tiran olduğu ileri sürülmekle beraber, bu fikre Burstein katılmaz., *a.e.*, s. 37.; Avram 2004^b, s. 956.

38 Burstein 1974, s. 28.

39 Saldırının nedenine, Doidalses ve Boteiras isimleri altında gittikçe güçlenen Bithyn yöneticilerinin, çevrede egemenlik kurma girişimleri ve buna karşı Greklerin bir direnişi olarak bakabiliriz. Zira Bithynlerin bu faaliyetlerine dair dikkatlerimiz dönem itibarıyla özellikle Astakos üzerinde yoğunlaşmaktadır. Astakos ile ilgili bkz. Avram 2004^a, 977-978.; Strobel 2003^b, s. 187-188.; Toepffer *a.g.e.*, s. 124-136.; Yavuz F. Ulugün, "İzmit Antik Yerleşimleri Astakos Olbia Eribolon Nikomedia", *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu*, II, Kocaeli, 2007, s. 1223-1239.

40 Arslan 2010, s. 106., Arslan'ın Bithynia tarihine bu ayrıntıyı kazandırması çok önemlidir.

41 A. Andrewes, "The Spartan Resurgence", *Cambridge Ancient History The Fifth Century B.C.*, Vol. 5, Ed.: D. M. Lewis, John Boardman, J. K. Davies, M. Ostwald, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, s. 486.; Arslan 2010, s. 116-117., Bithynialılar bu süreçte Khalkedon'a destek vermiş ve fakat sonunda Alkibiades'e uymak zorunda kalmışlardır.

42 Zira Toepffer, Boteiras'ın ne zaman başa geçtiğini söylemez, Bosch ise MÖ. 430'ları önerir fakat bu tarih, Astakos'un MÖ. 405'lerde Doidalses baştayken ilk kez Bithynia egemenliği (?) altına girdiğini söyleyen Strobel ile çelişmektedir. Bu durumda Doidalses ile Boteiras'ın birlikte yönetimi ya da MÖ. 405'te Astakos'u Bithyn etkisine sokanın Boteiras olabileceği akıllara gelmekte ve tartışılmaktadır. Diğer taraftan, Astakos'taki Bithyn egemenliği Doidalses ya da Boteiras'tan sonra sürekli olarak algılanmamalıdır. Çünkü MÖ. 315'te Zipoites'in Astakos'u almak için bir hamlesinden haberdarız. Bu girişimin engellendiği ve fakat MÖ. 301'lerde Zipoites tarafından tekrar ele geçirildiği düşünülmektedir., Toepffer *a.g.e.*, s. 135.; Bosch 1946, s. 53.; Strobel 2003^b, s. 188.; Strobel 2003^a, s. 677.; G. Perl, "Zur Chronologie Der Königreiche Bithynia Pontus und Bosphorus", *Studien zur Geschichte und Philosophie des Altertums*, Ed.: J. Harmatta, Amsterdam, 1968, s. 299-330.; Ulugün *a.g.e.*, s. 1227.; Bithynia'nın politik birliğinin MÖ. 430'larda Doidalses ismi altında gerçekleştiği söylenmektedir. Strobel 2003^a, s. 677.

43 Burstein 1974, s. 40., "moving polis".

44 Ksenophon, *Anabasis*, VI. II. 4. - VI. VI. 37-38.; Arslan 2010, s. 105, 139, 137-141.

Bundan sonraki gelişmeler, Astakos ile Herakleia Pontika kentleri arasında oldukça gerginleşen ve bölgede Grek ve Bithyn güçleri arasında belirgin bir üstünlük sağlama mücadelesinin şekillendiği dönemde gerçekleşmiştir. Literatür bakımından da daha rahat olabildiğimiz süreci Herakleia Pontika adına şekillendiren isim, MÖ. 364'te bu kentte beliren ya da yeniden beliren Klearkhos'tur (MÖ. 364-352)⁴⁵. Buna göre Klearkhos net olarak tarihleyemediğimiz ve fakat tiranlığının sürdüğü MÖ. 364-352 yılları arasında gerçekleştirdiği düşünülen bir Astakos Seferi düzenlemiştir⁴⁶. Bithyn hanedanlarından ihtimalle Bas'ın⁴⁷ (MÖ. 377-327) döneminde meydana geldiğini düşünebileceğimiz bu saldırının ayrıntılarını Polyaeus'tan öğrenmekteyiz;

Klearkhos, Herakleia Pontika'daki hakimiyeti için tehlike arz eden vatandaşlardan oluşturduğu ordu ile sözde bir sefer düzenleyerek, kamplarını Astakos'un sağlıklı koşullardaki bataklık arazisinde kurmalarını sağlamıştır. Kendi karargâhını farklı bir yerde oluşturarak, sadece hedeflediği kitlenin bulaşıcı hastalıklardan ölmelerine kadar kuşatmayı kaldırmayan Klearkhos, emeline ulaştığında Herakleia kent halkını, askerlerinin elinde olmayan nedenlerle yok oldukları bahanesiyle aldatmıştır⁴⁸.

MÖ 405'ten beri, Bithyn hanedanlarının tasarrufu altında bulunduğu düşünülen kente⁴⁹ yapılan saldırının ardında, ileride açıklanmaya çalışılacak olan başka sebeplerin olduğu tahmin edilmektedir. Belki de Astakos'ta, ezeli düşmanları Bithynlere karşı hakimiyeti kaybeden Grek unsurlarına destek vermek amacıyla ve/veya Herakleia'nın batıya doğru genişleme politikasının bir parçası olarak değerlendirilebilecek bu saldırı, başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da; Klearkhos'un, Astakos'un öneminin ve ona kazandıracaklarının farkında olduğunu göstermesi bakımından önemlidir⁵⁰. Bithynlerin bu sefere karşılık verip vermediklerini bilmiyoruz. Zira Polyaeus, bundan sonra sessiz kalmaktadır.

Klearkhos döneminde önemli atılımların yaşandığını ve MÖ. 352'de Khion tarafından öldürülene kadar, Herakleia Pontika'nın egemenlik sınırlarını doğuda Parthenios'tan, batıda Rhebas ya da Psillis Nehri'ne kadar genişlettiği ileri sürülmektedir⁵¹. Bithynia'da, Bas'ın (MÖ. 377-327) hanedanlık dönemine denk gelen bu olay sonrası, Herakleia tiranlığını Klearkhos'un ağabeyi Satyros'un (MÖ. 352-346) ele aldığını bilmekteyiz. Öldürülen tiranın oğullarının henüz küçük yaşta olmaları nedeniyle naipliği üstlenen Satyros döneminde, herhangi bağlantıya rastlayamıyoruz.

45 Bülent Öztürk, "Herakleia Pontika (Zonguldak - Karadeniz Ereğli) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları", *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi*, 06-09 Ekim 2011, Sinop/Türkiye, 2013^a, s. 507.; Tayfun Akkaya, *Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi) 'nin Tarihi Gelişimi ve Eski Eserleri*, Troya Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 15.; Rhodes *a.g.e.*, s. 420.; Stanley Mayer Burstein, "The Greek Cities of the Black Sea", *A Companion to the Classical Greek World*, Ed.: Konrad H. Kinzl, Blackwell Pub., Oxford, 2006, s. 137-152.

46 Avram 2004^a, s. 977.

47 Bas'ın, İskender tarafından görevlendirilen Hellespontos Phrygia'sı satrabı Kalas'ı MÖ. 333 ya da 328'de yenebilecek güçte olduğunu göz önünde bulundurursak, Klearkhos'un saldırısının, Bithyn hanedanlığının yavaş yavaş oturmaya başladığı bir dönemde gerçekleşmiş olduğu ve başarısızlığının burada yattığını düşünebiliriz., bkz., Mehmet Özsait, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, Görsel Yayınlar, İstanbul, 2000, s. 349., Strobel 2003^a, s. 677.

48 Polyaeus, II. 30. 3.

49 Strobel 2003^b, s. 188.; Ayr. bkz. yuk. dnp. 42.

50 Burstein 1974, s. 55.; Astakos'un Atinalılar tarafından yeniden iskân edilmesinden önce ve bundan sonraki dönemlerde, sık sık komşularının saldırılarına uğradığı bilinmektedir., Ruge 1897, s. 514-516.; Toepffer *a.g.e.*, s. 125-126, 129.; Firatlı 1971, s. 1-5.; MÖ. 315'de Astakos'a bu kez Zipoites saldıracaktır., Özsait *a.g.e.*, s. 349.; Cramer *a.g.e.*, s. 169, 185.

51 Burstein 1974, s. 65.; Burstein 2006, s. 147.

Ancak büyük oğul Timotheos'un (MÖ. 346-337) amcasının ölümüyle yönetime geldiği MÖ. 346'dan sonra, Thynias Adası'nda bir yerleşim ile ilgili bazı kayıtlara ve burada söz konusu olan bir Apollon Eos tapınağı bilgisine rastlamaktayız⁵². Anlaşıldığı kadarıyla Bithynia ile ilgili Herakleia Pontika tasarrufları halen devam etmektedir. Ağabeyi tarafından yönetime ortak edilmesi ve Timotheos'un MÖ. 337'de ölümüyle birlikte tek yönetici olan Dionysios (MÖ. 337-305) idaresinde, Herakleia Pontika en zengin ve en yayılımcı siyasi dönemi yaşar. Karadeniz'deki kolonileri Khersonesos (Sivastopol) ve Kallatis'in (Mangalia) sağladıkları ve bizzat Herakleia Pontika'nın zengin bir ticaret limanı haline gelmesiyle etki alanının; batıda Rhebas (Riva) Deresi'nden, doğuda Tieion, Sesamos, Kromna ve Kytoros gibi yerleşimlere kadar uzandığı bilinmektedir⁵³.

Dionysios döneminde Anadolu'da yeni bir takım gelişmeler, en önemlisi de İskender'in Pers Seferleri başlamıştır. MÖ. 334'ten itibaren takip edebildiğimiz bu olaylar içerisinde konumuza giren ilk noktayı; İskender'in bizzat ilgilenmediği ve fakat Hellespontos Phrygiası satrabı Kalas aracılığıyla gerçekleştirmek istediği, Bithynia hakimiyeti oluşturmaktadır. Başarılı olması durumunda, belki de Herakleia Pontika'nın otonom yapısını kaybedebileceği tehlike; sıra Dionysios'a gelmeden bir adım önce, Bas (MÖ. 377-327) tarafından ortadan kaldırılmıştır⁵⁴. MÖ. 333 veya 328 yılında, çözüme kavuşturulmuş olduğunu düşünebileceğimiz bu sorun, Herakleia Pontika'yı bir süreliğine rahatlatırsa da, diğer taraftan amansız rakipleri olan Bithynlerin yükselişinin de bir göstergesini oluşturmaktadır⁵⁵. Ayrıca Dionysios'un, Makedon hakimiyeti ile ilgili ciddi endişelerinin baş gösterdiği, Klearkhos döneminden beri sayıları gittikçe artan sürgünlerin baskıları ve demokratik rejim isteklerinin yoğunlaşması nedeniyle, egemenliğini kaybetme endişesi yaşadığı tahmin edilmektedir⁵⁶. MÖ. 323'de İskender'in ölümü ile biraz rahatlayan Dionysios, MÖ. 322'de diadokhlara karşı siyasi durumunu güçlendirmek amacıyla; Darius III'ün kardeşi Oksathres'in kızı olan ünlü Amastris ile evlenebilme şansını yakalamış ve bu sayede hatırı sayılır bir zenginlik elde etmiştir⁵⁷. MÖ. 320'lerde Makedonia ve İskender'in kız kardeşi Kleopatra ile iyi ilişkiler kurduğu düşünülmektedir⁵⁸. Bu arada Bas'ın oğlu Zipoitēs (MÖ. 327-279), doğuda ve batıda yayılımcı politikalar geliştirmekte, hatta gücünü MÖ. 315'de Khalkedon ve Herakleia Pontika'nın eski gözdesi Astakos'a saldırabilecek kadar büyümüş durumdadır. Fakat bu sırada İskender'in Karia satrabının emriyle kuşatılmakta olan Amisos (Samsun), Antigonos Monophtalmos'un gönderdiği komutan Ptolemaios tarafından kurtarıldıktan sonra, Zipoitēs'in Astakos kuşatması kaldırılmış ve Ptolemaios ile Khalkedon, Astakos ve Zipoitēs arasında antlaşmalar yapılmıştır⁵⁹. Aynı dönemde Dionysios da, Antigonos (Monophtalmos - Tek Gözlü) ile anlaşmış ve Herakleia güçleriyle onun Tyre kuşatmasına destek vermiştir⁶⁰. Hatta MÖ. 314'te Antigonos'un yeğeni ve komutanı olan bu Ptolemaios⁶¹ ile ilk karısından olan kızını evlendirerek bağlarını kuvvetlendirdiğini, böylece Zipoitēs'in, Herakleia Pontika saldırılarına karşı Antigonos'u yanına aldığı öğ-

52 Ada'nın MÖ. 5. yüzyılın ikinci yarısından itibaren zaten Herakleia etkisinde olduğu ve fakat MÖ. 4. yüzyılın ortalarına kadar tapınak için gereken insan sayısından fazla bir nüfus içermediği hakkında bkz., Burstein 1974, s. 68.

53 Burstein, Herakleia Pontika etki alanını; batıda Kalpe Limanı, hatta Rhebas Deresi, doğuda ise Kytoros olarak belirler., Burstein 2006, s. 147.; Jones *a.g.e.*, s. 149.; Cramer *a.g.e.*, s. 198-199, 200.; Öztürk 2013^a, s. 507-508.

54 Memnon, *Peri Herakleias*, XX.

55 Strobel 2003^b, s. 677.

56 Burstein 1974, s. 72-78.

57 Öztürk 2013^a, s. 508., Amastris daha önce Krateros ile evlidir.

58 Burstein 1974, s. 73-74.

59 Özsait *a.g.e.*, s. 344.

60 Burstein 1974, s. 77.

61 Bazı kaynaklarda "Polemaios" olarak geçer., Bkz. Burstein 1974, s. 77., "Ptolemaios" olarak ise, Ptolemaios I Soter'den farklı algılanmalıdır., Arslan 2010, s. 212.

reniyoruz⁶². Lysimakhos'un Thrakia'da verdiği mücadeleler ve MÖ. 311 barışının ardından yeniden bozulan diadokhlar arasındaki ilişkiler sonrasında, Dionysios'un MÖ. 306/305'lerde "Kral-Basilaos" ünvanını takındığı hakkında kayıtlarımız vardır⁶³. Tiranlığı döneminde Herakleia Pontika topraklarının en geniş sınırlarına ulaştığı Dionysios, MÖ. 305'te ölmüş ve yönetimi karısı Amastris'e bırakmıştır. Amastris Dionysios'a, Klearkhos (II) ve Oksathres adında iki oğul ve kendi adında bir kız çocuğu doğurmuştur⁶⁴.

Hellenistik dünyanın hayatta kalmayı başaramamış egemenleri arasındaki mücadeleler, İpsos Savaşı'ndan hemen önce Lysimakhos'u Herakleia Pontika'nın güneyine itmıştır. Burada Amastris ile tanışarak MÖ. 302'de evlendiğini bildiğimiz Lysimakhos, MÖ. 301'de Seleukos ile birlikte savaşın (İpsos) galibi olarak çıkmış, Herakleia Pontika ile kurduğu bu bağ dolayısıyla kentten yardım görmüştür⁶⁵. Bu birlikteliğe karşı, Bithynia'nın aldığı tavır, en baştan olduğundan farksız, Herakleia Pontika ve dolayısıyla Lysimakhos'un karşısında yer almak şeklinde gerçekleşmiştir. Nitekim Zipoites, ilk girişiminde başaramadığını bu sefer elde etmiş, tam da İpsos Savaşı'nın gerçekleştiği dönemde Astakos'u ele geçirmiş ve Kalkhedon'u mağlup etmeyi başarmıştır⁶⁶ (MÖ. 301'ler). Bu süreçte savaşın galibi Lysimakhos, karısı Herakleia Pontika yöneticisi Amastris'i Sardis'e getirtmiştir. Lysimakhos'un bundan sonraki stratejisinin, ihtimalle MÖ. 300'lerde, Amastris'ten ayrılıp, Ptolemaios I'in kızı Arsinoe (II) ile evlenerek, ileride savaşacağı Seleukos'a karşı politik bir avantaj kazanmak olduğu bilinir⁶⁷. Diğer taraftan Lysimakhos'un, Herakleia Pontika'ya geri dönen Amastris ve çocuklarına iyi davrandığını ve böylece bir müttefik olarak kentin zenginliğinden faydalanmaya devam ettiğini, MÖ. 293/292 yılındaki Get seferlerine Amastris'in oğlu Klearkhos'dan destek almasından anlıyoruz⁶⁸. Amastris Herakleia'ya geri döndükten sonra yönetimi oğulları Klearkhos ve Oksathres'e bırakmış, kendisi ise Sesamus, Tieion, Kromna ve Kytoros kentlerini birleştirerek, kendi adına Amastris kentini kurmuştur⁶⁹. Herakleia Pontika'nın hakimi olan Klearkhos (II), bu süreçte özellikle Lysimakhos ile olan ilişkilerini korumaktadır. Diğer taraftan Lysimakhos'un ilgisi, İpsos Savaşı'ndan (MÖ. 301) sonra Bithynia üzerine yoğunlaşmış⁷⁰, fakat işgal için gönderdiği iki generali de, Zipoites tarafından yok edilmiş, bizzat Lysimakhos'un yaptığı saldırılar da, ihtimalle MÖ. 301 ile 297 yılları arasında Astakos'un tahrip edilmesinden (?) öteye gidememiştir⁷¹. Zira bunun ardından MÖ. 297

62 Arslan 2010, s. 212.

63 Memnon, *Peri Herakleias*, XI-XII. IV. 7.; Burstein'a göre bu sözde bir niteleme olmalıdır. Zira Hellenistik diadokhlardan Antigonos'un "Kral-Basileos" ünvanını ilk takındığı yıl MÖ. 306 Kıbrıs Zaferi nedeniyle. Onun ardından diğerleri (oğlu) Demetrios, Ptolemaios, Seleukos, Lysimakhos, Kassandros gelmişlerdir. Bilindiği gibi Dionysios'un durumu bunlar kadar güçlü değildir. Dolayısıyla Antigonos ile yeni kurulan bağları, kendini kral ilan ederek riske atamayacağı dile getirilir., Burstein 1974, s. 77, 80.

64 Amastris oğlu Oksathres isminde; Darius III'ün kardeşi olan, babasına öykünmüş olmalıdır. Zira kızı bizzat kendisinin adını taşımaktadır. Diğer oğlu Klearkhos ise, Amastris'in kayınbabasının (Dionysios'un babasının) ismidir.

65 Arslan 2010, s. 114-115.

66 Strobel 2003^a, s. 677., Zipoites'in Astakos'un ele geçişi ihtimalle İpsos Savaşı'ndan (MÖ. 301) sonra olmalıdır. Zira daha önce Antigonos, Zipoites'in konuyla ilgili bir girişimine engel olmuştur. Antigonos'un İpsos Savaşı'nda ölmesiyle bu engelin ortadan kalkmış olduğunu düşünebiliriz.; Strobel tarihi MÖ. 302/301 olarak anar., Strobel 2003^b, s. 188.

67 Konuya dair tartışmalar hakkında en güncel önerilere dair, bkz., Sviatoslav Dmitriev, "The Last Marriage and the Death of Lysimachus", *Greek Roman and Byzantine Studies*, 47, 2007, s. 135-149.; Strobel 2005, s. 152.

68 Helen S. Lund, *Lysimachus a Study in Early Hellenistic Kingship*, Routledge, London, 2002, s. 88.

69 Öztürk 2013^a, s. 508.

70 Bu dönemde Lysimakhos'un ilgisinin Bithynia'ya yöneldiği ile ilgili olarak Nikaia kentine bakmalıyız. Daha önce Helikore ondan sonra Antigoneia olarak adlandırılan kentin, Lysimakhos tarafından ele geçirildikten sonra karısının ismiyle yeniden kurulması, Lysimakhos'un bölgede hakimiyetini sağlamlaştırmaya çalıştığının en güzel örneklerinden birisini oluşturur., Sencer Şahin, "Hellenistik ve Roma Çağlarında İznik Nikaia", *Tarih Boyunca İznik*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003, s. 6.

71 Sevin *a.g.e.*, s. 37.; Burstein 1974, s. 84.; Jones *a.g.e.*, s. 151-152.; Cramer *a.g.e.*, s. 185.; Strobel 2003^b, s. 677.

sonbaharında, “Basileos” unvanını alarak kendini kral ilan eden ve Bithynia Krallığı’nı resmen kuran Zipoites, artık Herakleia Pontika için çok daha ciddi bir tehlike arz etmektedir⁷². Çünkü Zipoites’in bu defa Herakleia Pontika toprakları ve bizzat kentin kendisine saldırdığı, fakat yerleşimin zorlukla da olsa kurtulmayı başardığı bilinmekte, ama Bithyn hâkimiyetinin Hypios Nehri’nin doğusuna, Kieros’a ve belki de Tieion’a kadar ilerlediği düşünülmektedir⁷³. Herakleia Pontika’nın düşüşü; MÖ. 284’te Amastris’in oğulları tarafından bir deniz gezisinde öldürülüşü, bunun üzerine Lysimakhos’un aynı sene, Klearkhos (II) ve Oksathres’i idam etmesi ve ardından Herakleia Pontika’yı bütünüyle ele geçirmesiyle sürmüştür⁷⁴. Kentte Klearkhos (I) ve onun aile üyeleri tarafından sürdürülmekte olan yönetim böylece sonlanırken, bağımsızlık kaybedilmiş, Herakleia bu defa Lysimakhos’un yeni gözdesi Arsinoe ve Herakleides isimleri altında yönetilmiştir⁷⁵. Arsinoe, ileride egemenliği Lysimakhos’tan olan çocuklarının alması için, onun ilk karısı Nikaea’dan doğma gözde Agathokles’in MÖ. 283/282’de öldürülmesini sağlamıştır⁷⁶. Asılsız iftiralarla gerçekleştirilen bu kötü olay sonucunda Agathokles’in karısı Lysandra, çocuklarıyla birlikte Seleukos’a sığınmış ve Lysimakhos aleyhine gelişen ayaklanmalar çıkmıştır⁷⁷. MÖ. 281’deki Kyroupedion (Kyros’un Ovası) Savaşı’nda, Bithynialıların⁷⁸ karşısında yer aldıkları Lysimakhos, bizzat bir Herakleialı elinden can vermiş⁷⁹, ardından Zipoites Nikaia’yı ele geçirmiştir⁸⁰. Herakleia Pontika’nın da bu savaşta Seleukosları desteklediklerini biliyoruz⁸¹. Ancak süreç Seleukosları bölgede egemenlik kurma doğrultusunda yönlendirince, durum en azından Bithynia açısından değişmiştir. MÖ. 280/279’larda, Antiokhos I’in bölgeyi işgal için gönderdiği Patrokles ve Hermogenes⁸² yönetimindeki ordu, Zipoites ya da oğlu Nikomedes I (MÖ. 280-255/53) tarafından⁸³ yok edilmeden önce, Herakleialıların Seleukos Krallığı ile

- 72 H. Heinen, “The Syrian-Egyptian Wars and the New Kingdoms of Asia”, *Cambridge Ancient History The Hellenistic World*, 7/1, Ed.: F. W. Walbank, A. E. Astin, M. W. Frederiksen, R. M. Ogilvie, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 425.; Strobel 2003^a, s. 678.; Özsait *a.g.e.*, s. 349.; Zipoites’in Bithynia için ne kadar önemli bir isim olduğunu, onun kendi adına Zipoition şeklinde bir kent kurduğu bilgisine de dayandırabiliriz., Memnon, *Peri Herakleias*, XIII-XIV. XX., Zipoition’un, Nikomedea’nın öncü yerleşimi olduğu ve Nikomedes I’in kendi adıyla kurduğu kentin, aslında Zipoition’un olduğu, kentin sonradan sadece adının değiştirildiği hakkında tartışmalar mevcuttur., bkz., Cohen *a.g.e.*, s. 408., Aynı şekilde Astakos’un öncü yerleşiminin Olbia adında bir başka kent olduğu ve bunun ktistes’in mitolojik kökenlerine yansıdığı hakkında bkz., Ruge 1896, s. 1774 vd.; Topffer *a.g.e.*, s. 135 ve dpn. 3.; Jones *a.g.e.*, s. 150., Ulugun *a.g.e.*, s. 1230-1234.
- 73 Burstein 1974, s. 84., Saldırı MÖ. 284’lerden önceye yerleştirir ve Klearkhos (II)’nin önediğini bildirir.; Bithynia Kralı Zipoites’in bu saldırısının MÖ. 281 yılında olduğuna dair bkz. Arslan 2010, s. 232 dpn. 894., s. 235 ve dpn. 904.; Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator Roma’nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 52 dpn. 234.; Arslan 2010, s. 235., Tieion’nu da anmaktadır.; Memnon, *Peri Herakleias*, XIII-XIV. X.
- 74 Öztürk 2013^a, s. 508.; Lund *a.g.e.*, s. 192.
- 75 Burstein 1974, s. 86.
- 76 Bazı yorumlar Agathokles’in bizzat Arsinoe tarafından zehirlenerek öldürüldüğü şeklindedir. Ayrıntılar için bkz. Lund *a.g.e.*, s. 186.
- 77 Özsait *a.g.e.*, s. 348.; Burstein 1974, s. 87.
- 78 İznik Gölü yakınlarında bulunan bir yazıtta, Kyroupedion (Kyros’un Ovası) Savaşı’na katılan bir Bithynialı askerin adı “Menas” olarak belirlenmiştir., Şahin 2003, s. 6.; Buradan hareketle Nikaia’nın MÖ. 281’de Bithynia sınırları içerisinde olduğu ortaya çıkarılmıştır., Burstein 1974, s. 143 dpn. 33.; Lund *a.g.e.*, s. 206.; Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 142, 145.
- 79 Seleukos ordusunda görev yapan bu Herakleialı’nın adının “Malakon” olduğunu biliyoruz., Burstein 1974, s. 86.
- 80 Strobel 2003^a, s. 677.
- 81 Öztürk 2013^a, s. 508.
- 82 Patrokles’in bu görev için adamı Hermogenes’i görevlendirdiği dile getirilir., Arslan 2010, s. 231.; Özsait bizzat Patrokles’i anar., Özsait *a.g.e.*, s. 349.; Jones, ayrıntıya girmez ama Antiokhos I’e işaret eder., Jones *a.g.e.*, s. 150.; Lund *a.g.e.*, s. 199-206.
- 83 Bu orduyu yok edenin Nikomedes I olduğu da söylenmektedir., Bkz. Arslan 2010, s. 231-232, ayr. s. 232 dpn. 893.; Özsait, Seleukos ordusunu yok edenin Zipoites olduğunu söyler., Özsait *a.g.e.*, s. 349.; Strobel de Özsait ile aynı kanıdadır., Strobel 2003^a, s. 677.; Bosch 1946, s. 49.; Bosch 1937, s. 16.; Ruge 1897, s. 516.

dostluk antlaşması yaptığı ve ordunun ondan sonra Bithynia'ya yöneldiğine dair kayıtlar mevcuttur⁸⁴. Bunun üzerine, belki de Herakleia'nın kendilerine karşı Antiokhos I ile ittifak kurması ve/veya Nikomedes I'in taht mücadeleleri nedeniyle, Herakleia topraklarının Zipoites adı altında yeniden yağmalandığını, büyük zararlar verdikten sonra Bithynlerin geri çekilmek zorunda kaldığını biliyoruz⁸⁵.

Herakleia'ya 'bu dönemde' yapılan saldırıya dair dikkatlerimizi, değişmekte olan Bithynia hanedanları arasındaki mücadelelere çekmek gerekir. Zira Nikomedes I'e rakip olarak kardeşi Genç Zipoites'in ortaya çıktığını ve Antiokhos I tarafından desteklendiğini bilmekteyiz⁸⁶. Buna göre, Patrokles ve Hermogenes ordusunun yok edilmesinin ardından, Antiokhos I'in yeniden saldırma ihtimaline karşı Nikomedes I; içlerinde Herakleia Pontika'nın da bulunduğu "Kuzey İttifakı" üyelerinden yardım istemiştir⁸⁷. Nitekim Antiokhos I saldırmış ve fakat Herakleia'dan 13 gemi desteği alan Bithynia ordusu, Seleukos güçleriyle karşı karşıya gelmişler ama savaştan geri çekilmişlerdir⁸⁸. Bu sırada MÖ. 278'de, Nikomedes I, bir başka müttefik olarak Galatlar ile tanışmış ve onlarla Antiokhos I ve kardeşi Zipoites'e karşı kendisinin ve "Kuzey İttifakı" müttefiklerinin yanında yer almaları halinde, yeni topraklar ve imkânlar verileceği koşuluyla anlaşmıştır. Herakleia'ya yapılan ikinci saldırının işte bu dönemde olduğu ileri sürülmektedir. Çünkü Herakleia Pontika, daha önce Kral Zipoites tarafından kendilerinden alınan Thynia, Tieion ve Kieros'u geri almayı başarmış ve bunun üzerine Genç Zipoites onlara saldırmıştır⁸⁹. Büyük zarar gören Herakleia bu saldırıda müttefikleri tarafından kurtarılmış⁹⁰, Genç Zipoites geri çekilmek zorunda kalmış, ayrıca Khalkedonlular ile mücadelesine Byzantion aracılığıyla son vermiştir⁹¹. Bu süreçte Nikomedes I ile Herakleia'yı aynı safta, Genç Zipoites ve Seleukoslar'ın karşısında görmekteyiz. Nikomedes I'in MÖ. 278'de Asia Minor'e geçirdiği Galatlar ve "Kuzey İttifakı" üyeleri ile birlikte Genç Zipoites'e karşı olan mücadelesini kazandığına (MÖ. 277) ve Bithynia'nın yeni kralı olarak Seleukoslar tarafından da tanındığına şahit olmaktayız⁹². Ayrıca Herakleia Pontika, Bithynia Kralı olan Nikomedes I'in

84 Arslan 2010, s. 231.; Özsait *a.g.e.* s. 349., Yazar, Patrokles güçlerinin hedefinin, Bithynia ve Herakleia Pontika'nın ele geçirilmesi olduğunu iletir. Bu durumda Herakleia'nın, Patrokles-Hermogenes'i ve dolayısıyla Seleukoslar'ı destekleyerek, gittikçe güçlenen amansız rakipleri Bithynialıların yok edilmesini amaçladıkları düşünülebilir.; Arslan 2007, s. 55.

85 Burstein, Zipoites saldırılarının birisini MÖ. 284 yılından hemen önce, diğerini ise Kyroupedion Savaşı'ndan sonraya yerleştirir. Fakat özellikle ikinci saldırıdaki hangi Zipoites olduğunu, Nikomedes I'in babası ya da kardeşi ayrınıtısında dile getirmez., hakkında bkz., Burstein 1974, s. 84 ve 87.; Özsait, Antiokhos I'in gönderdiği orduyu yenen bir 'tek' Zipoites anarken, onun hemen ardından oğlu Nikomedes I'in tahta geçtiğini söyler. Zipoites tarafından yapılan ikinci bir saldırıdan bahsetmez. Kastettiği Kral Zipoites'tir., Özsait *a.g.e.*, s. 349.; Daha ayrıntılı ve güncel bir çalışmada, Herakleia topraklarına 'bu dönemde saldırının', aslında Nikomedes I'in tahta gözü olan kardeşi Zipoites olduğu dile getirilmektedir., Arslan 2010, s. 231-247. Buna göre, Herakleia Pontika topraklarının Zipoites adı altında en az iki kez tehdit edildiği söylenebilir. İlk saldırı Kral Zipoites, ikinci saldırı Genç Zipoites tarafından gerçekleştirilmiş olmalıdır.; Karş., Memnon, *Peri Herakleias*, XIII-XIV. X ve XVII.; Strobel de iki farklı Zipoites ve iki farklı saldırı olduğunu belirtir. Birisi Kral Zipoites diğeri, kardeşi Nikomedes I ile olan taht mücadelesi sırasında saldıran Genç Zipoites'tir., Strobel 2003^a, s. 677-678.; Ayr. Karş., Bosch 1946, s. 49.; Bosch 1937, s. 16.; Jones *a.g.e.*, s. 150.; Fıratlı 1971, s. 3.; Akkaya *a.g.e.*, s. 16.

86 Arslan 2007, s. 56.; Tekin *a.g.e.*, s. 151.

87 Strobel 2003^a, s. 678.

88 Arslan 2010, s. 233.

89 Saldırının ardında, Herakleia Pontika'nın, Genç Zipoites'in taht mücadelesindeki rakibi Nikomedes I'e destek vermesi olduğu akıllara gelmektedir. Ayrıca Herakleia Pontika'nın Kieros ve Tieion kentlerini nasıl geri aldığı hakkında bkz., Özgürlükleri Herakleia tarafından satın alınmıştır., Öztürk 2013^a, s. 508.; Bithyn hanedanları arasındaki iç karışıklıktan yararlanarak elde edilmiştir., Arslan 2010, s. 235.; Müttefik arayan Nikomedes I tarafından geri verilmiştir., Özsait *a.g.e.*, s. 349.; Bülent Öztürk, "Tios / Tieion (Zonguldak – Filyos) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları", *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi*, 06-09 Ekim 2011, Sinop/Türkiye, 2013^b, s. 487.; Strobel 2003^b, s. 678.; Jones *a.g.e.*, s. 151.; Memnon, *Peri Herakleias*, XIII-XIV. XVI.

90 Memnon, *Peri Herakleias*, XIII-XIV. XVII.

91 Arslan 2010, s. 235-236.

92 Özsait *a.g.e.*, s. 350.; Öztürk 2013^a, s. 508., Diğer müttefikler; Byzantion, Khalkedon, Tieion/Tios ve daha sonra Prusias

tahtı bırakacağı küçük yaştaki çocuklarının koruyucuları olarak gösterdiği Antigonos Gonatas, Ptolemaios II ile birlikte Byzantion ve Kios gibi kentler arasında yer almaktadır⁹³.

Bundan sonra Herakleia ile Bithynialılar arasındaki ilişkileri, Nikomedes I'in kendi adını verdiği kent, Nikomedia aracılığıyla incelemek gerekir⁹⁴. Zira MÖ. 264 itibariyle Bithynia'nın merkezi haline gelen Nikomedia, Astakos nüfüsünden da destek alınarak yeni yerinde, belki de babası Zipoites'e atfedilen (Zipoition) ve halihazırda mevcut olan yerleşim üzerinde, sadece bir isim değişikliği ile kurulmuştur⁹⁵. Astakos'un mirasçısı olan Nikomedia ile Herakleia ilişkilerinin, Prusias I (MÖ. 230-182) dönemine kadar çok gergin olmadığını tahmin ediyoruz⁹⁶. Ziaelas'ın (MÖ. 255?-230) ardından, MÖ. 230'larda Bithynia tahtında gördüğümüz Prusias I zamanında en geniş sınırlarına ulaştığını bildiğimiz Bithynia Krallığı; MÖ. 220'lerde Rhodos ile birlikte Byzantion'u kuşatmış⁹⁷, MÖ. 208'de Attalos I (MÖ. 241-197) ile mücadele ederek Pergamon'a saldırmış⁹⁸, MÖ. 202'de Philippos V'in katkılarıyla Kios (Gemlik) ve adını karısı Apameia'ya izafeten değiştireceği Myrleia'yı (Mudanya) topraklarına katmış, Hannibal ile birlikte Prousa ad Olymum (Bursa) kentinin kurulmasında rol oynamıştır. Kieros onun zamanında fethedilerek Prusias ad Hypium (Üskübü-Konuralp) şeklinde yeniden adlandırılmış, Tieion ele geçirilmiş ve Prusias I, MÖ. 196 ile 190 yılları arasında⁹⁹, Herakleia Pontika'ya saldırmıştır¹⁰⁰. Prusias I, bu kuşatma sırasında Herakleia surlarına tırmanırken, atılan bir taşla bacağından yaralanmış ve kuşatmayı böylece kaldıran Bithynia güçleri, geri döndükten kısa süre sonra krallarını kaybetmişlerdir¹⁰¹. Prusias I zamanında tekrar bozulduğunu tespit edebildiğimiz Nikomedia ve Herakleia Pontika ilişkilerine, Prusias II (MÖ. 182-149) döneminde meydana geldiği belirtilen bir gelişme eklenmelidir. Buna göre, Pontus Kralı Pharnakes'e karşı oluşturulan ittifakta; Pergamon, Kappadokia, Bithynia, Paphlagonia, Herakleia Pontika ve Kyzikos güçlerini birlikte görebiliyoruz¹⁰². Ardından, Roma tarafından tahtına yeniden kavuşturulan Nikomedes IV'ün (MÖ. 94-74), Amastris'e kadar olan alanı yağmalaması teşvik edilmiştir¹⁰³. Bundan sonra Mithridates VI'nin Roma ile olan mücadelesinde iki taraf arasında birkaç defa el değiştiren Bithynia¹⁰⁴, MÖ. 74'te Roma Eyaleti haline getirilirken¹⁰⁵, Herakleia Pontika MÖ. 70'de Romalılarca yakılıp yıkılmış, MÖ. 64'te

ad Hypium olarak anılmaya başlanacak olan Kieros., Memnon, *Peri Herakleias*, XIII-XIV. XIX.; Nikomedes I, Galatlar'ın verdikleri hizmet karşılığında yerleşecekleri bölgeyi, kendileri ile Seleukos Krallığı arasında, Phrygia toprakları olarak belirlemiştir., Ayşe Çalık Ross, *Antik İzmit Nikomedia*, Delta Yayınları, İstanbul, 2007, s. 61-62.; Deniz Güçlü, *Antik Bithynia Bölgesinin Tarihsel İçerikli Yazıtlar Kataloğu ve Tarihçesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2007, s. 9.

93 Memnon, *Peri Herakleias*, XIII-XIV. XXII.; Arslan 2010, s. 235 dph. 907, 241.

94 Çalık Ross *a.g.e.*, s. 58.

95 Zipoition ve Nikomedia ile olan ilişkisi hakkında ayrıntılarıyla bkz., Cohen *a.g.e.*, s. 409 ve 400.; Nikomedes I kendi adına sikke basan ilk Bithynia kralıdır., Çalık Ross *a.g.e.*, s. 62.; Tekin *a.g.e.*, s. 151.

96 Özsait *a.g.e.*, s. 350., Krataia'yı almış ve kıyıdaki yerleşimler ile babası gibi iyi geçinmiştir., Jones *a.g.e.*, 152.; Güçlü *a.g.e.*, s. 26-33., Dönem ilişkileri bakımından Ziaelas'ın Kos mektubu ve diğer yazıtlar çok önemlidir.

97 Özsait *a.g.e.*, s. 350.

98 Strobel 2003^a, s. 678.; Özsait *a.g.e.*, s. 353.

99 Cohen *a.g.e.*, s. 406.; Öztürk 2013^b, s. 487.; Sviatoslav Dmitriev, "Memnon on the Siege of Heraclea Pontica by Prusias I and the War Between the Kingdoms of Bithynia and Pergamum", *Journal of Hellenic Studies (JHS)*, 127, 2007, s. 133-138.; Strobel 2005, s. 152., Prusias I'in Herakleia Pontika kuşatması hakkında. Saldırının, Roma'nın Küçük Asia'da fiili olarak ordularıyla birlikte görüldüğü MÖ. 190 yılından veya MÖ. 188'deki Apameia Barışı'nda sonra olduğu da dile getirilir. Pergamon ile yapılan mücadelelerle ilişkilendirilen bu saldırı, Memnon'un, Prusias I'in kuşatmada yaralandıktan kısa süre sonra öldüğü bilgisine dayanır. Bu süreç hakkında MÖ. 184-183 tarihi de önerilmektedir.

100 Strobel 2003^a, s. 678. B. F. Harris, "Bithynia Roman Sovereignty and Survival Of Hellenism", *Aufstieg and Niedergang der Römischen Welt*, Ed.: H. Temporini, W. Haase, II-7/2, Walter de Gruyter, New York, 1980, s. 861.

101 Memnon, *Peri Herakleias*, XV. XXVII.

102 Özsait *a.g.e.*, s. 360.

103 Arslan, 2007, s. 109.; Özsait *a.g.e.*, s. 361.; Strobel 2003^a, s. 679.

104 Akkaya *a.g.e.*, s. 18.

105 Arslan 2007, s. 306.; Öztürk 2013^a, s. 508-509.

Pompeius tarafından oluşturulan Bithynia ve Pontus Bölgesi içerisinde kalmış, ardından bir Roma Kolonisi haline getirilmiştir¹⁰⁶.

Özellikle Roma'nın Anadolu'da fiilen etkisini göstermeye başladığı sürece kadar değerlendirmeye çalıştığımız bu incelememizde; Astakos/Nikomedia ile Herakleia Pontika tarihlerinin kesiştikleri süreçleri; Klearkhos (I), Dionysios, Bas, Lysimakhos, Zipoites (baba ve oğul), Nikomedes I, Prusias I gibi isimlerle takip edebilmekteyiz. Bölgede hakim güçleri Lydia ve Persler'in ardından, Bithynler, Grekler, Makedonlular, Pontus ve Roma şeklinde sıralayabiliriz¹⁰⁷.

İki güç arasındaki çatışmayı ve ender gözlemediğimiz ittifakları; Herakleia Pontika'nın MÖ. 6. yüzyılın ortalarından itibaren kurulmuş ve korunabilmiş köklü Grek geçmişi ile, Astakos ve mirasçısı Nikomedia'nın, Grek egemenliğini zamanla kaybetmiş Bithyn kökleri arasındaki mücadeleye bağlamak yerinde olacaktır kanısındayız. Thrakia etkisi her ne kadar göz ardı edilemez ise de, İskender'in meydana getirdiği kültürel kaynaşma ortamından önce kolonizasyon ile başlayan Hellenizasyon; yakın geçmişlerini en azından Nikomedes I'den itibaren unutmaya başladığını söyleyebileceğimiz Bithynler'i, konumuz dâhilindeki coğrafya içerisinde dominant olmayı başaran en son güç olarak gözler önüne sermiştir. Birbirlerinin amansız rakipleri olan Bithynia Krallığı bir Roma eyaleti haline getirilirken, bağımsızlığını başarılı politikaları ile sonuna kadar korumaya çalışmış olan Herakleia Pontika ise, Bithynia ve Pontus Eyaleti'nin bir unsuru olarak hayatına devam etmiştir.

Diğer taraftan Herakleia Pontika, Astakos/Nikomedia yerleşimlerine coğrafya, konum ve mekân bakımından dikkat edecek olursak farklı bir manzara ile karşılaşır, amacın, iki etnik unsur ya da güç arasında basit bir egemenlik mücadelesi olmadığını fark ederiz. Klearkhos'un Astakos, Zipoites ve Prusias I'in Herakleia Pontika saldırılarındaki temel hedef, Burstein'in dile getirdiği gibi, Sinus Astakenus ile Herakleia Pontika arasında, karadan istikrarlı bir bağlantının meydana getirilmesi olmalıdır¹⁰⁸. Bu durumda çatışmanın temel sebebinin; Pontus'un zorlu koşulları, özellikle Bosphoros'un siyasi ve ticari güçlüklerinin yanında¹⁰⁹, her zaman tek yönlü harekete kolaylık sağlayan akıntuları ve buna karşı tabii ki, Propontis (Ara Deniz-Marmara Denizi) ve Sinus Astakenus'un (Astakos-İzmit Körfezi) durgun ve evcil sularının cazibesine bağlayabiliriz. Nitekim bu bağlantının farklı bir varyasyonunu oluşturan; Karadeniz'in Sakarya Nehri ve Sapanca Gölü üzerinden, İzmit Körfezi'ne bağlanması fikri, yüzyıllar sonra bile defalarca denenecek¹¹⁰, Herakleia Pontika ile Astakos arasında karadan kurulmak istenen güvenli ve istikrarlı güzergâhın farklı bir örneğini teşkil edecektir.

106 Jones *a.g.e.*, s. 163.; Arslan 2007, s. 490.; Cramer *a.g.e.*, s. 203-206.; Strobel 2005, s. 153.

107 Lydia için Burstein 1974, s. 16, 26-28; Cook *a.g.e.*, s. 79 vd.; Graham 1971, s. 39 vd.; Persler hakkında ve diğerleri hakkında., Jones *a.g.e.*, s. 148-150.; Sevin *a.g.e.*, s. 29-30.; Burstein 2006, s. 139.; Akkaya *a.g.e.*, s. 15-18.

108 Burstein 1974, s. 55. "Presumably, his operations against Cierus and Astacus were part of a plan to gain a foothold on the Propontis, but although he probably maintained control of Cierus the fiasco at Astacus marked the end of his plans for foreign expansion and of his honeymoon with Heracleotes." Bu fikri ilk uygulayanlardan biri, Herakleia Pontika tiranı Klearkhos olmuş ise de, son uygulayan da değildir.

109 Bu dönemlerde Bosphoros ve çevresinde gelişen olaylar hakkında bkz., Graham 1971, *b.a.*; Graham 1982, *b.a.*; Murat Arslan, "Alkibiades'in Kalkhedon ve Byzantion Kuşatması Nedenleri ve Sonuçları", Özsait Armağanı Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler, Ed.: H. Şahin, E. Konyar, G. Ergin, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2011, s. 9-22.; Murat Arslan, "Pausanias'ın Byzantion Hâkimiyeti ve Komplot Teorisi", *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World*, Tekin O., Ed., Ege Yayınları, İstanbul, 2011, s. 51-63.; Özellikle Bosphoros'taki Atina, Pers ve Sparta egemenlik mücadelesi hakkında, Arslan 2010, s. 106-171.

110 Plinius Secundus, *Epistulae*, 41-42, 61-62.; İ. H. Uzunçarşılı, "Sakarya Nehri'nin İzmit Körfezine Akıtılmasıyla Marmara ve Karadeniz'in Birleştirilmesi Hakkında Vesikalar ve Tetkik Raporları", *Belleten*, 6/14-15, 1940, s. 149-174.; Sencer Şahin, "Adapazarı Beşköprü Mevkiindeki Antik Köprü ve Çevre Tarihi Coğrafyasında Yarattığı Sorunlu Durum", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3, 1985, s. 173-179.; C. Finkel, A. Barka, "The Sakarya River-Lake Sapanca-İzmit Bay Canal Project A Reappraisal of the Historical Record in the Light of New Morphological Evidence", *Istanbul Mitteilungen*, 47, 1997, s. 429-442.; Nitekim farklı bir lokasyonda, 21. yüzyıla özgü benzer bir proje "Kanal İstanbul" adıyla bilinmektedir.

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR:

- AMMIANUS MARCELLINUS, *Rerum Gestarum Libri*, Eng. Trans.: John C. Rolfe, Harvard University Press, Ed.: J. Henderson, LOEB Classical Library, Cambridge, 2000.
- DIODORUS SICULUS, *The Library of History*, Eng. Trans.: C. H. Oldfather, Harvard University Press, Ed.: T. E. Page, E. Capps v.d., LOEB Classical Library, Cambridge, 1950.
- EUSEBIUS, *Eusebius Werke Die Chronik Des Hieronymus Hieronymi Chronicon*, Şurada: Ed.: Rudolf Helm, VII/1, Leipzig, 1913.
- HERODOTOS, *Herodot Tarihi*, Çev.: Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- KSENOPHON, *Anabasis Symposium and Apology*, Eng. Trans.: Carleton L. Brownson; O. J. Todd, Harvard University Press, Ed.: T. E. Page, E. Capps v.d., LOEB Classical Library, Cambridge, 1946.
- MEMNON, *Fragments*, Şurada: Carl Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum (FHG)*, Paris, 1849.
- MEMNON, *Memnon Herakleia Pontike Tarihi (Peri Herakleias – De Rebus Heracleae)*, Çev.: Murat Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- PAUSANIAS, *Description of Greece*, Eng. Trans.: W. H. S. Jones, H. A. Ormerod, G. P. Putnam's Sons, Ed.: E. Capps, T. E. Page, W. H. D. Rouse, LOEB Classical Library, New York, London, 1961.
- PLINIUS SECUNDUS, *EPISTULAE*, Çev.: Ç. Dürüşken, E. Özbayoğlu; Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- PLINIUS, *Naturalis Historia*, Eng. Trans.: H. Rackham, Harvard University Press, Ed.: T. E. Page, E. Capps v.d., LOEB Classical Library, London, 1961.
- POLYAENUS, *Strategems of War*, Ed.: Edward Woelfflin, I. Welber, Lipsiae, 1887.
- POLYAENUS, *Strategems of War*, Eng. Trans.: R. Shepherd, G. Nicol, London, 1793.
- PSEUDO SKYLAKS, *Periblous*, Çev.: Murat Arslan, Şurada: *Mediterranean Journal of Humanities*, II/1, 2012, s. 239-257.
- STEPHANOS BYZANTINOS, *Ethnicorum*, Ed.: August Meineke, Berlin, 1849.
- STRABON, *The Geography of Strabo*, Eng. Trans.: H. L. Jones, Harvard University Press, Ed.: T. E. Page, E. Capps v.d., LOEB Classical Library, Cambridge, 1961.
- THUKYDIDES, *History of the Peloponnesian War*, Eng. Trans.: C. F. Smith, Vol. II., Ed.: E. Capps; T. E. Page, W. H. D. Rouse, G. P. Putnam's Son, New York, 1920.

MODERN KAYNAKLAR:

- AKKAYA, Tayfun, *Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi)'nin Tarihi Gelişimi ve Eski Eserleri*, Troya Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- AKURGAL, Ekrem, "Neue Archaische Skulpturen aus Anatolien", *Archaische und Klassische Griechische Plastic*, Akten des Internationalen Kolloquiums vom 22.-25. April 1985 in Athen, Mainz am Rhein, 1986, s. 1-14.
- AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Yayınları, Ankara, 1997.
- AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınlar, İstanbul, 2000.
- ANDREWES, A., "The Spartan Resurgence", *Cambridge Ancient History The Fifth Century B.C.*, Vol. 5, Ed.: D. M. Lewis, John Boardman, J. K. Davies, M. Ostwald, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, s. 464-498.
- ARSLAN, Murat, *Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- ARSLAN, Murat, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- ARSLAN, Murat, "Alkibiades'in Kalkhedon ve Byzantion Kuşatması Nedenleri ve Sonuçları", Özsait Armağanı Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler, Ed.: H. Şahin, E. Konyar, G. Ergin, Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2011^a, s. 9-22.
- ARSLAN, Murat, "Pausanias'ın Byzantion Hâkimiyeti ve Komplo Teorisi", *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World*, Ed.: O. Tekin, Ege Yayınları, İstanbul, 2011^b, s. 51-63.
- AVRAM, Alexandru, "The Propontic Coast of Asia Minor", *An Inventory Of Archaic And Classical Poleis*, Ed.: Mogens Herman Hansen and Thomas Heine Nielsen, Oxford University Press, New York, 2004^a, s. 974-999.
- AVRAM, Alexandru; HIND, John; TSETSKHLADZE, Gocha R., "The Black Sea Area", *An Inventory Of Archaic And Classical Poleis*, Ed.: Mogens Herman Hansen and Thomas Heine Nielsen, Oxford University Press, New York, 2004^b, s. 924-973.
- BAYBURTLUOĞLU, Cevdet, "İzmit'te Bulunmuş Olan Arkaik Kouros Başı", *Belleten*, 31/123, 1967, s. 347-351.
- BOSCH, Clemens E., "Bithynia Tetkikleri", Çev.: Sabahat Atlan, *Belleten*, 10/37, 1946, s. 29-53.
- BOSCH, Clemens E., *İzmit Şehrinin Muhtasar Tarihi*, Çev.: Osman Nuri Arıdağ, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937.
- BURSTEIN, Stanley Mayer, "The Greek Cities of the Black Sea", *A Companion to the Classical Greek World*, Ed.: Konrad H. Kinzl, Blackwell Pub., Oxford, 2006, s. 137-152.
- BURSTEIN, Stanley Mayer, *Outpost of Hellenism The Emergence of Heraclea on the Black Sea*, University Of California Press, London, 1974.

- CALDER, W. M.; BEAN, E. G., *A Classical Map of Asia Minor*, John Bartholome & Son Ltd., London, 1958.
- COHEN, Getzel, *The Hellenistic Settlements in Europe the Islands and Asia Minor*, University of California Press, Los Angeles, 1995.
- COOK, R. M., "Ionia and Greece in the Eighth and Seventh Centuries B.C.", *Journal of Hellenic Studies (JHS)*, 66, 1946, s. 67-98.
- CRAMER, A., *Geographical and Historical Description of Asia Minor*, A. M. Hakkert, Amsterdam, 1971.
- ÇALIK ROSS, Ayşe, *Antik İzmit Nikomedia*, Delta Yayınları, İstanbul, 2007.
- DEMİR, Muzaffer, "Perikles'in Karadeniz Seferi üzerine Bir Yorum", *Belleten*, 65/243, 2001, 529-540.
- DMITRIEV, Sviatoslav, "Memnon on the Siege of Heraclea Pontica by Prusias I and the War between the Kingdoms of Bithynia and Pergamum", *Journal of Hellenic Studies (JHS)*, 127, 2007^a, s. 133-138.
- DMITRIEV, Sviatoslav, "The Last Marriage and the Death of Lysimachus", *Greek Roman and Byzantine Studies*, 47, 2007^b, s. 135-149.
- DREWS, I. Robert, "The Fall of Astyages and Herodotus' Chronology of the Eastern Kingdoms", *Historia*, 18, 1969, s. 1-11.
- FINKEL, C.; BARKA, A., "The Sakarya River-Lake Sapanca-Izmit Bay Canal Project A Reappraisal of the Historical Record in the Light of New Morphological Evidence", *Istanbul Mitteilungen*, 47, 1997, s. 429-442.
- FIRATLI, Nezi, *İzmit Şehri ve Eski Eserler Rehberi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- GRAHAM, A. J., "Patterns in Early Greek Colonisation", *Journal of Hellenic Studies (JHS)*, 91, 1971, s. 35-47.
- GRAHAM, A. J., "The Colonial Expansion of Greece", *Cambridge Ancient History The Expansion of the Greek World, Eighth to Sixth Centuries B.C.*, Vol. 3, Ed.: J. Boardman, N. G. L. Hammond, Cambridge University Press, Cambridge, 1982, s. 83-162.
- GÜÇLÜ, Deniz, *Antik Bithynia Bölgesinin Tarihsel İçerikli Yazıtlar Kataloğu ve Tarişesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2007.
- HANELL, Krister, *Megarische Studien*, A-B Ph. Lindstedts University, Lund, 1934.
- HARRIS, B. F., "Bithynia Roman Sovereignty and Survival Of Hellenism", *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, Ed.: H. Temporini, W. Haase, II-7/2, Walter de Gruyter, New York, 1980, s. 857-901.
- HEINEN, H., "The Syrian-Egyptian Wars and the New Kingdoms of Asia", *Cambridge Ancient History The Hellenistic World*, 7/1, Ed.: F. W. Walbank, A. E. Astin, M. W. Frederiksen, R. M. Ogilvie, Cambridge University Press, Cambridge, 1984, s. 412-445.
- JONES, A. H. M., *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Clarendon Press, Oxford, 1998.
- KOÇEL ERDEM, Zeynep, "Astakos Kazısı", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, 34, 2012, s. 23-25.
- LONG, George, "Astacus", *Dictionary of Greek and Roman Geography*, Ed.: William Smith, Little Brown and Company, Boston, 1854^b, s. 248.

- LONG, George, "Bithynia", *Ditionary of Greek and Roman Geography*, Ed.: William Smith, Little Brown and Company, Boston, 1854^a, s. 401-406.
- LUND, Helen S., *Lysimachus a Study in Early Hellenistic Kingship*, Routledge, London, 2002
- MACDONALD, Brian R., "The Megarian Decree", *Historia Zeitschrift für Alte Geschichte*, 32/4, 1983, s. 385-410.
- MANSEL, Arif Müfit, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK, Ankara, 1984.
- MAREK, Christian, "Paphlagonia", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World*, 10, Ed.: Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Brill, Boston, 2007, s. 477-479.
- MELLINK, Machteld J., "Archaeology in Asia Minor", *American Journal of Archaeology (AJA)*, 80/3, 1976, s. 261-289.
- OLIVER, James H., "The Peace of Callias and the Pontic Expedition of Pericles", *Historia Zeitschrift für Alte Geschichte*, 6/2, 1957, s. 254-255.
- ÖZSAİT, Mehmet, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, Görsel Yayınlar, İstanbul, 2000, s. 334-378.
- ÖZTÜRK, Bülent, "Herakleia Pontika (Zonguldak - Karadeniz Ereğli) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları", *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi*, 06-09 Ekim 2011, Sinop/Türkiye, 2013^a, s. 505-527.
- ÖZTÜRK, Bülent, "Tios / Tieion (Zonguldak - Filyos) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları", *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi*, 06-09 Ekim 2011, Sinop/Türkiye, 2013^b, s. 485-504.
- PERL, G., "Zur Chronologie Der Königreiche Bithynia Pontus und Bosphorus", *Studien zur Geschichte und Philosophie des Altertums*, Ed.: J. Harmatta, Amsterdam, 1968, s. 299-330.
- RHODES, P. J., *A History of the Classical Greek World 478-323 BC*, Blackwell Pub., Oxford, 2006.
- ROBINSON, E. S. G., "The Athenian Currency Decree and the Coinages of the Allies", *Hesperia Supplements*, 8, 1949, s. 324-340.
- RUGE, Walther; BETHE, E., "Astakos", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft*, Band II/2, Stuttgart, 1896, s. 1774-1775.
- RUGE, Walther; MEYER, Eduard; BRANDIS, Karl George, "Bithynia", *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft*, Band III/1, Stuttgart, 1897, s. 507-539.
- ŞAHİN, Sencer, *Neufunde von antiken Inschriften in Nikomedeia (İzmit) und in der Umgebung der Stadt*, Westfälischen Wilhelms Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Münster, 1973.
- ŞAHİN, Sencer, "Adapazarı Beşköprü Mevkiindeki Antik Köprü ve Çevre Tarihi Coğrafyasında Yarattığı Sorunlu Durum», *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3, 1985, s. 173-179.
- ŞAHİN, Sencer, "Hellenistik ve Roma Çağlarında İznik Nikaia", *Tarih Boyunca İznik*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003, s. 3-23.

- SEVİN, Veli, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001.
- SİNA, Ayşe, "İlkçağ Tarih Yazımının Batı Anadolu Öncüleri Lampsakoslu Kharon", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 41/26, 2007, s. 113-130.
- STROBEL, Karl, "Bithynia", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World*, 2, Ed.: Hubert Cancik, Helmut Schneider, Brill, Boston, 2003^a, s. 677-679.
- STROBEL, Karl, "Astacus", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World*, 2, Ed.: Hubert Cancik, Helmut Schneider, Brill, Boston, 2003^b, s. 187-188.
- STROBEL, Karl, "Heraclea", *Brill's New Pauly Encyclopaedia of the Ancient World*, 6, Ed.: Hubert Cancik, Helmut Schneider, Brill, Boston, 2005, s. 152-153.
- TEKİN, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- TOEPFFER, Johannes, "Astakos", *Hermes*, 31/1, 1896, s. 124-136.
- TSETSKHLADZE, Gocha R., "Arkaik ve Klasik Dönemlerde Karadeniz'de Ticaret Bazı Gözlemler", *Karadeniz'in Tarih ve Arkeolojisi Üzerine*, Ed.: Sümer Atasoy, Çev.: Dilek Gogo v.d., Ege Yayınları, İstanbul, 2005, s. 9-35.
- TSETSKHLADZE, Gocha R., "Greek Colonies", *Encyclopedia of Archaeology*, Ed.: Pearsall M., Academic Press, San Diago California, 2008, s. 1267-1280.
- ULUGÜN, Yavuz F., "İzmit Antik Yerleşimleri Astakos Olbia Eribolon Nikomedia", *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu*, II, Kocaeli, 2007, s. 1223-1239.
- UZUNÇARŞILI, İ. H., "Sakarya Nehri'nin İzmit Körfezine Akıtılmasıyla Marmara ve Karadeniz'in Birleştirilmesi Hakkında Vesikalar ve Tetkik Raporları", *Belleten*, 6/14-15, 1940, s. 149-174.
- ZEYREK, Turgut, *Nikomedeia (İÖ 264/263 - İS 358) Arkeolojik Açısından Bir Değerlendirme*, Ege Yayınları, İstanbul, 2005.